Povijest ljudskog roda

Divlji Zapad

Od osnutka tvrđave Saint Louis do osvajanja

mladinska knjiga zagreb

Povijest ljudskog roda

Divlji Zapad

mladinska knjiga zagreb

»Kad čujem prasak puške...«

Cjelokupno pučanstvo SAD	
1870	38,6 milijuna stanovnika
1900	76 milijuna stanovnika

Indijansko pučanstvo u SAD	
1492	ca. 1,000.000
1900	ca. 250.000
1979	ca. 1,650.000

Gdje i kada je započeo pohod na Zapad? Nitko to sa sigurnošću ne može reći. Zna se samo da su, počevši od XVII. stoljeća, neki engleski kolonisti koji su živjeli na atlantskom području Sjeveroistoka (Nova Engleska) otpočeli kretanje prema unutrašnjosti. Govorilo se da su prešli »s druge strane živice«, odnosno, da su prešli ogradu od oblica koja je štitila te naseobine od napada Indijanaca. Svećenici su nedjeljom s propovjedaonice objavljivali imena tih »bjegunaca iz civilizacije« koji su sada ondje gdje lutaju »mrke zmije«, drukčije rečeno, Indijanci. Kamo su oni krenuli? Prema izvoru rijeka koje se slijevaju s gorja Appalachian, niskih planina na zapadu. Zašto? Iz želje za slobodom. Jer se bijahu brzo zamorili od nametnutih vladinih zakona u ime engleskog kralja. Zato jer im je bilo dosta strogog vjerskog nadzora svećenika, protivnika i najmanjeg zadovoljstva. Ti su ljudi, dakle, izabrali »divlji« život u njedrima slobodne prirode.

NOVI ŽIVOT

I tako započe seoba prema Zapadu - prvom Zapadu - prema nepoznatoj zemlji. U prostranim šumama ti su krčitelji puteva sjekirama napravili čistine. Od porušenih stabala izdjeljali su trupce i od njih napravili kolibe. Uokolo bijaše slobodne zemlje na kojoj su počeli uzgajati kukuruz i žitarice. Tome su dodavali ulovljenu divljač, perad iz svojih skromnih dvorišta (kokoši, piliće i purane), kravlje mlijeko te svinjsko meso. Supruga je pokretala kolovrat da bi isprela vunu ovaca. Sve što je bilo potrebno za život obitelji bijaše rezultat rada njezinih članova: hrana, odjeća, kuhinjske potre-

bštine (osim metalnih zdjela i lonaca), namještaj, poljodjelske sprave, itd. Kao da je ponovo započinjao život... I započinjao je, zaista, oslanjajući se samo na ono što daje priroda.

Te je pionire opisao američki pisac James Fenimore Cooper, autor *Posljednjeg Mohikanca,* jedne od priča potaknutih događajima iz te prve epohe pohoda na Zapad. Jedan od njegovih junaka, »kolonist« imenom Natty Bumpo sljedećim riječima izražava neprekidno traženje najbolje zemlje: »Kad čujem prasak susjedove puške, vrijeme je da krenem i ja«. I oni doista nisu ostajali na jednom mjestu, jer bijahu uvijek obuzeti zovom slobodnih prostranstava Zapada.

PREMA MISSISSIPPIJU

Jednog dana, u drugoj polovici XVIII. stoljeća, ti zemljoradnici-lovci počeli su u sve većem broju prelaziti planine i spuštati se njihovom zapadnom stranom. Nudila im se zemlja, bogata lijepom prerijom, mirnim rijekama, šumama i proplancima na kojima su se uzdizali zaseoci, sela, budući zameci gradova. Godinama je tako rijeka pionira prodirala prema toj zemlji - drugom Zapadu - koja se prostirala sve do Mississippija. Ti su ljudi sazdali jedno novo društvo po svom načinu življenja, svojim običajima i svom mentalitetu, društvo izraslo na hrabrosti, izdržljivosti i neustrašivosti. Bili su odjeveni u odjeću od jelenje kože, i bijahu zemljaci Davyja Crocketta, tog slavnog komedijaša koji je postao legendom još za života. Tada nisu znali da su upravo oni stvarali doista američku civilizaciju, veoma različitu od one koju su ostavili na Istoku. Živjeli su iz dana u dan, jednostavno, i nisu se opterećivali time da igraju »heroje«. Nažalost, to neumitno napredovanje potiskivalo je Indijance iz njihove pradjedovine. I to bijaše tužno naličje medalje. Kada su, oko godine 1820, ti ljudi dosegli obale Mississippija, indijanska plemena bijahu već mnogo pretrpjela. Bježala su, razbijena, slomljena krvavim bitkama. Zlo je čekalo na ona koja su još odolijevala, privučena obećanjima, izložena podmuklostima političara i bijesu vojnika. Neki od tih »naroda«, kako su ih nazivali, pokazivali su, ipak, visok stupanj savršenstva društvene organiziranosti i pogodnosti u svom načinu življenja. Osim toga, u bezbroj su

Da biste se snalazili u vremenu:

1540. Španjolci stižu u Novi Meksiko. (str. 10)
1682. Cavelier de La Salle zauzima Luizijanu u ime kralja Luja XIV.
1764. Francuzi osnivaju Saint–Louis (12).
1776. Nezavisnost SAD–a.
1803. Bonaparte prodaje Luizijanu SAD–u.
1804–1806. Ekspedicija Lewisa i Clarka od Saint–Louisa do Pacifika (14).
1807–1840. Razdoblje trgovine krznom na Velikom Zapadu (16).
1822–1846. Razdoblje »trgovine u Santa Feu« (30).
1836. Masakr garnizona Alamoa u San Antoniu (Texas).
1847. Mormoni otvaraju putove kočija na Zapad i utemeljuju Salt Lake City (Utah) (32).
1848. Otkriće zlata u Kaliforniji (34).
1849. Traženje kalifornijskog zlata i utemeljenje San Francisko (34).
1852–1862. Osnivanje kompanija poštanskih kočija (38).
1860–1861. Razdoblje »Pony Expressa« (40).
1863–1869. Gradnja prve transkontinentalne željezničke pruge (42).
1866–1890. Doba kauboja (56).
1870–1890. Farmeri se nastanjuju na Zapadu (48).
1862–1890. Razdoblje indijanskih ratova (50).
1889–1901. Pohod na zemlju Oklahome (52).

navrata ta plemena pomagala bijelcima da svladaju svoje poteškoće; ali, bijelci su zauzvrat zaboravljali učinjene usluge, smatrali su ih »divljim životinjama« koje je trebalo potamaniti da bi zauzeli njihovu zemlju. Tako je trebalo biti do kraja epopeje Zapada.

»VELIKA AMERIČKA PUSTINJA«

Hoće li se ta epopeja završiti na obali Velike Rijeke (Mississipi)? Tako su oko godine 1840. pitali istraživači i geografi koji su se usudili boraviti na ravnicama s druge strane rijeke. Bili su čvrsto uvjereni da samo Indijanci i bizoni mogu živjeti u tom ogromnom stepskom prostoru koji se naslanja na Stjenjak; bili su uvjereni u to do te mjere da su spomenuto područje nazvali »Velikom američkom pustinjom«. Ipak, prvi konvoji kola natovarenih američkom trgovačkom robom za Santa Fe dokazali su 1822. da ljudi i životinje mogu ondje opstati. A kasnije su emigranti za Oregon, na obali Tihog Oceana, prešli tu »pustinju« i planinske zapreke. Godine 1847. Mormoni su se usudili, i to s uspjehom, smjestiti na obali Velikog slanog jezera u Utahu. Ondje su podigli svoj glavni grad, Salt Lake City i proširili svoju kulturu.

Dakle, »Velika pustinja« nije uopće bila pustinja! Mogla je biti svladana usprkos opasnostima koje su vrebale u pojedinim zonama, naročito glede klime. Kasnije karavane vodile su o tome računa za vrijeme velikih migracija 1850-ih i 1860-ih godina.

RIJEKA PIONIRA

Nakon kočija i brzih konjanika »Pony Expressa« željeznica je slavodobitno spojila Istok i Zapad, Atlanski i Tihi ocean. Ona je na određen način utjecala na to kako će se daleko doprijeti, a i na vrijednost i veličinu prostranstva, onih kojima su krstarila stada predvođena kaubojima, te onih na koja su se naseljavali farmeri. Pruga i telegraf ulijevali su povjerenje svima koji su htjeli osvojiti novu zemlju. Dolazili su, dakle, milijuni ljudi, zauzimali najplodnija područja, podizali svoje farme, ili pak sela koja su uskoro postajala gradovi. Kasnije, pohodi na zlato i novac (koji nisu prestajali do kraja stoljeća usprkos stradavanjima) vodili su

Pučanstvo država Zapada (primjeri)

Država	*1870.*	*1900.*
Arizona	*4.658*	*122.391*
Kalifornija	*560.247*	*1,485.053*
Montana	*20.795*	*243.329*
Novi Meksiko	*91.874*	*195.310*
Oregon	*90.923*	*413.356*
Texas	*819.579*	*3,048.710*
Utah	*86.786*	*276.749*
Washington	*23.955*	*518.103*
Wyoming	*9.118*	*92.531*

Broj migranata koji su ušli u SAD

1830.....23.322
1850.....369.980
1870..... 387.203
1900..... 448.572
1914.....1.218.480

ljude željne bogatstva prema planinskim usjecima.

Tijekom polovice stoljeća, odnosno manje od jednog ljudskog života, Zapad je postao pozornicom ogromne avanture koju su činile sudbine svih pionira zajedno. Oni su ondje tražili mogućnosti za novi život, sretniji od onoga što su ga napustili na Istoku ili u svojoj rodnoj zemlji. Ali, ta im sredstva za život nisu nikad bila poklonjena: trebalo ih je osvojiti, pa se u tom smislu može govoriti o »osvajanju« Zapada. Svi su se ti ljudi morali boriti da bi preživjeli i izgradili svoju novu budućnost. Tako su pripremali budućnost i mnogim drugima koji su bili privučeni vječno novim čudom zapadne zemlje. I tako je Zapad postao naseljen. Ondje se rodila nova Amerika, bez mnogo sličnosti sa starom, onom na Istoku. Zaista, ljudi su ondje živjeli drugačije i mislili drugačije.

Zadaća knjige koja je pred vama je da podsjeti na velike događaje te epopeje. Ona obuhvaća prošlost koja počinje 1540, dolaskom prvih Evropljana, Španjolaca, a završava se oko godine 1900. Bit će to avantura duža od tri stoljeća, utemeljena na povijesnoj istini.

Autori su tu istinu tražili u svjedočanstvima ostavljenim u prošlosti: litografijama, slikama, arhivskim fotografijama, filmovima, a jedini kriterij izbora bio je vjerno odražavanje povijesti. Služili su se tim dokumentima kao zalogom nedvojbene točnosti u evociranju nekadašnje stvarnosti.

Radeći tako, autori su u mislima proživljavali tu epopeju s radošću i zadovoljstvom, koje se nadaju podijeliti sa svojim čitaocima. Eto, došao je trenutak da vas pozovemo da slijedite savjet gospodina Horacea Greeleya koji je 1859. godine dao mladim Amerikancima: »Kreni na Zapad, mladi čovječe, i rasti sa zemljom!«

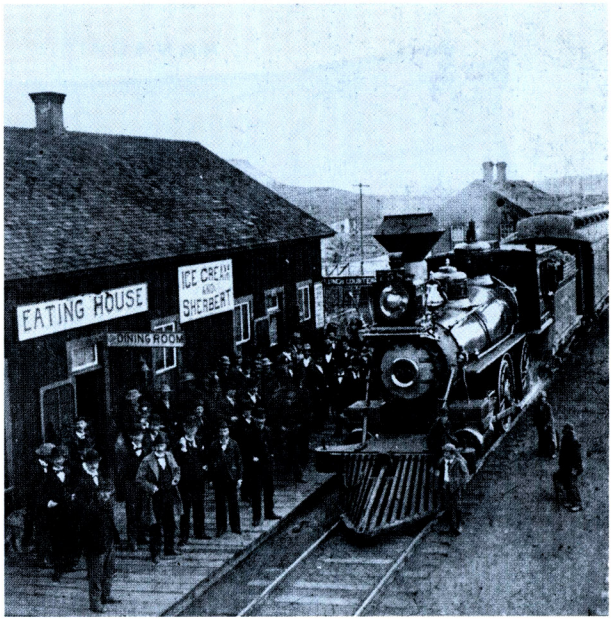

Sve brže prometne veze

1850. Jedriličarima je potrebno 90 dana od New Yorka do San Francisca preko rta Horn.

1850. Pošta ide brže između te dvije luke. Parobrodi je prevoze od New Yorka do Paname, zatim od Paname do San Francisca (jer kanal još ne postoji).

1858. Poštanska kočija Butterfield povezuje Tipton (pokraj Saint Louisa, Missouri) sa San Franciscom (Kalifornija) za 23 dana i 23 sata. (str. 38).

1860. »Pony Express« prevozi poštu iz Saint Josepha (Missouri) u Sacramento (Kalifornija) za 10 i pol dana (str. 40).

1879. Treba samo sedam i pol dana da bi se otišlo vlakom iz New Yorka u San Francisco! (str. 42).

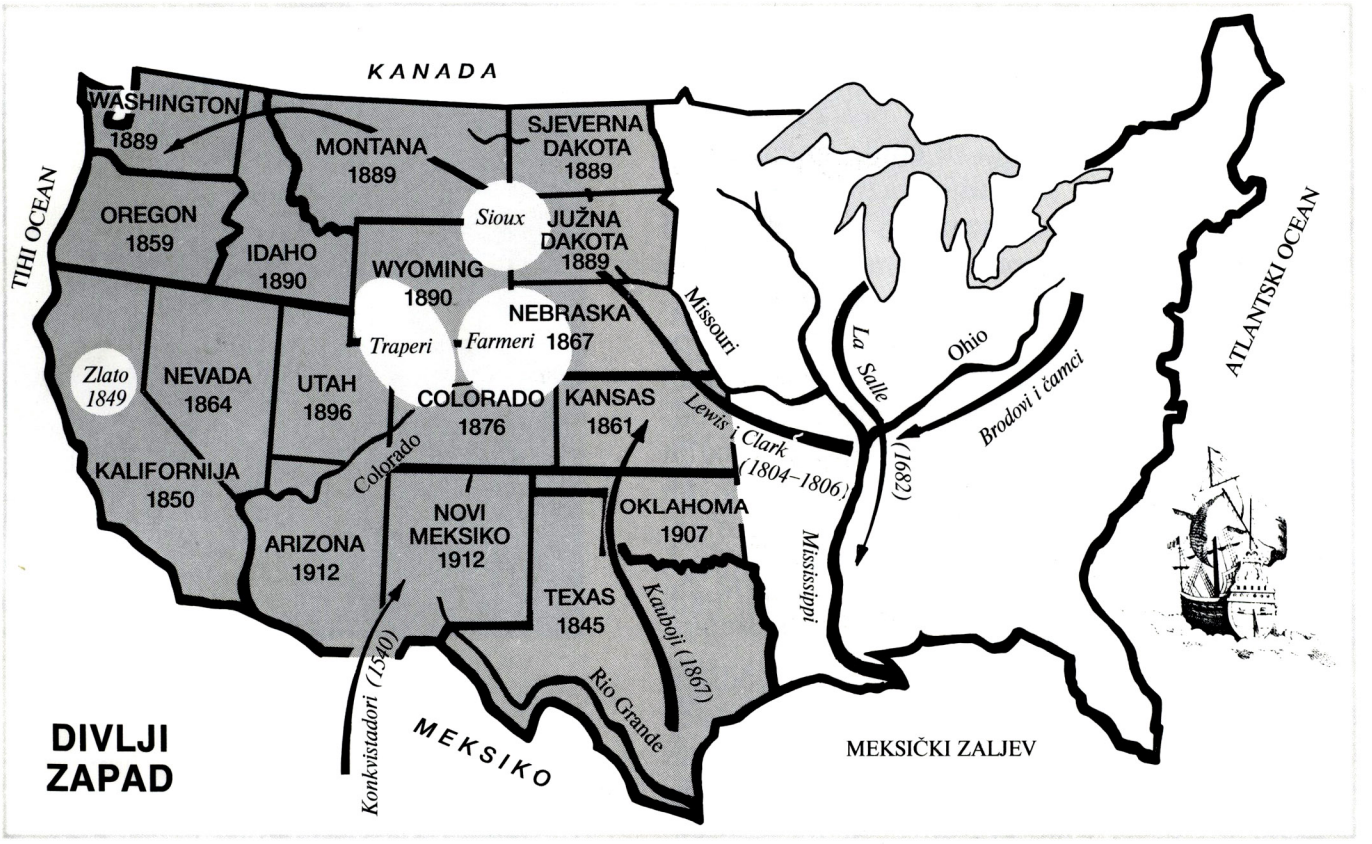

17 država američkog Zapada				
Država	**Glavni grad**	**Ulazak u SAD**	**Površina**	**Uzrečica**
Arizona	Phoenix	14. 2. 1912.	29.510	Obogaćeni Bog
Kalifornija	Sacramento	9. 9. 1850.	42.000	Našao sam
Colorado	Denver	1. 10. 1876.	264.000	Ništa bez Boga
Sj. Dakota	Bismarck	2. 11. 1889.	183.500	Sloboda i jedinstvo
Juž. Dakota	Pierre	2. 11. 1889.	199.550	Narod je gospodar poslije Boga
Idaho	Boise	3. 7. 1890.	217.300	Budi vječan
Kansas	Topeka	29. 1. 1861.	213.063	Uspon je težak, ali nas vodi zvijezdama
Montana	Helena	8. 11. 1884.	380.800	Zlato i novac
Nebraska	Lincoln	1. 3. 1867.	200.000	Jednakost pred zakonom
Nevada	Carson City	31. 10. 1864.	286.700	Sve za našu zemlju
New Mexico	Santa Fe	6. 1. 1912.	314.000	Raste bez prestanka
Oklahoma	Oklahoma City	16. 11. 1907.	181.440	Posao dolazi na kraju svega
Oregon	Salem	14. 2. 1859.	250.400	Jedinstvo
Texas	Austin	29. 12. 1845.	688.600	Prijateljstvo
Utah	Salt Lake City	4. 1. 1896.	220.100	Radinost
Washington	Olympia	11. 11. 1889.	176.000	Malo-pomalo
Wyoming	Cheyenne	10. 7. 1890.	251.228	Neka vojska uzmakne pred togom

»Divlji Zapad«

Stranice

10/11
Konkvistadori i Indijanci

12/13
Francuzi osnivaju Saint Louis

14/15
Dugo putovanje dvojice kapetana

16/17
Traper i kralj–dabar

18/19
»Rendez–vous«: na planinskom sajamu

20/21
Utvrda u »Velikoj pustinji«

22/23
Brodovi za pionire

24/25
Indijanci u svojoj domovini

26/27
Miran svijet »crvenog čovjeka«

28/29
Djela i dani Cvijeta Prerije

30/31
Na putu za Santa Fe

32/33
Kola, na Zapad!

34/35
San Francisco, prijestolnica zlata

36/37
Henri Chatillon, tragač za zlatom

38/39
Vrijeme poštanskih kočija

40/41
Krilati konji »Pony Expressa«

42/43
Pobjeda »željeznog konja«

44/45
Iznenađenja pri putovanju vlakom

46/47
Kauboji i »dugi rogovi«

48/49
»Mi, farmeri s Ravnica...«

50/51
Vojnik na Zapadu

52/53
Rađanje grada–gljive

54/55
Novi Zapad

Konkvistadori i Indijanci

Susret dvaju svjetova. Godine 1540. jedna ekspedicija španjolskih osvajača napušta Meksiko i stiže u dolinu rijeke Grande. Ta je pokrajina, bijelcima posve nepoznata, nazvana Novi Meksiko. Tako su ti osvajači prvi zauzeli teritorije ogromne zemlje Sjeverne Amerike. Nadali su se da će ondje naći zlato i »divlji« narod kojem oni donose civilizaciju i kršćansku vjeru. Suprotno tome, ondje su zatekli izvrsno organizirano indijansko društvo. Dobro sazdana i organizirana sela nastanjivalo je više stotina stanovnika. Iz tog razloga nazvali su ih *Pueblo;* to je riječ koja na španjolskom zaista i znači selo. Naziv i do naših dana označuje njihove nasljednike koji su se smjestili u državi New Mexico, SAD.

Ratari sa stalnim prebivalištem, *Pueblosi,* su živjeli u naseobinama nejednakog značaja, nastavajući jedan dio bazena Rio Grande. Njihovi su preci u to uzidali mnoga stoljeća prije nego se Kristofor Kolumbo iskrcao na Novi Svijet. Na poljanama oko sela uzgajali su kukuruz (svoju najvažniju žitaricu), bundevu, grah, duhan i pamuk, od kojeg su pravili pokrivače i odjeću. Njihove su kuće imale od jednog do tri kata sazidana tako da svaki naredni bude uvučeniji od prethodnoga, čineći tako terase. Kuće su bile sagrađene ili od suhog kamena ili od mješavine blata i granja dobro nabijenog zemljom i očvrslog na suncu.

Španjolci su im pokazali konja, ovcu i govedo. Donijeli su im kotač, kola, željezno oruđe i oružje, krušnu peć i - novog Boga. Započinje, dakle, kolonizacija Indijanaca. Pueblo Indijanci će je podnositi ponekad dobro, ponekad loše...

Konkvistadori stižu pred Taos, jedno od velikih sela Pueblo Indijanaca. To naselje još uvijek postoji.

Muškarci obrađuju polja kukuruza, a žene ga zrne na plitkom kamenu pomoću neke vrste valjka. Nakon svakog usitnjavanja dobivaju sve finije brašno, od kojeg će zamijesiti tijesto za pogaču.

Grnčarija, staro umijeće Pueblo Indijanaca, djelo je žena. Bez pomoći keramičkih peći one su pravile (i prave još uvijek) predivno oslikano posuđe. Danas kao i jučer, svako selo gaji svoj vlastiti stil.

Od XII. stoljeća Pueblo Indijanci su u Sjevernoj Americi jedini graditelji kuća na kat. Zapravo, brzi porast stanovništva nekih njihovih sela prisiljava ih da grade prostorije jednu iznad druge.

U Novom Meksiku španjolski su fratri crtali planove crkava i zgrada. Indijanci su ih zidali i obrađivali okolna polja, a žetva je hranila osvajače. I tako su Pueblo Indijanci izgubili svoju slobodu. Isto su tako bili prisiljeni prihvatiti kršćansku religiju. Međutim, ne zaboravljaju svoje prijašnje bogove, kojima se klanjaju još i danas.

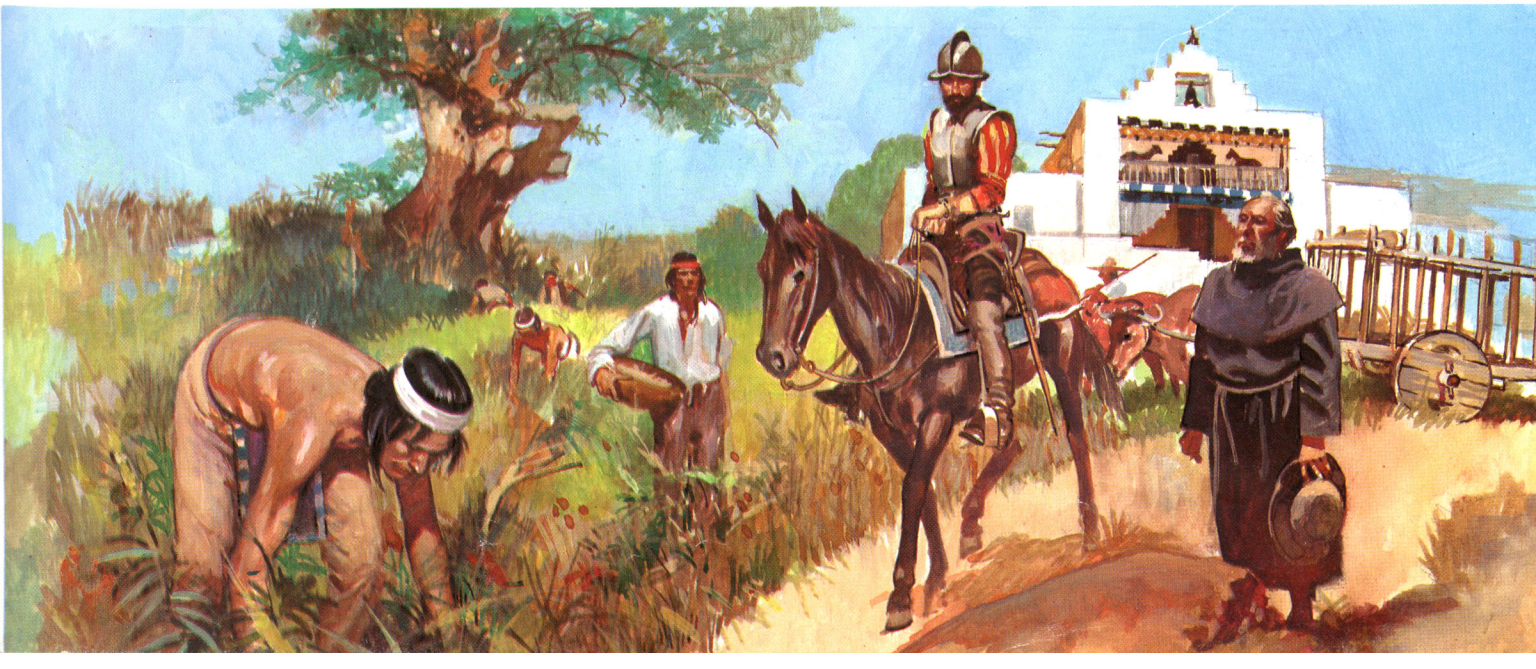

Francuzi osnivaju Saint Louis

»**Zovem se Pierrre Laclède.** Sin sam francuskih kolonizatora Luizijane, lijepe američke pokrajine, koju je gospodin Cavelier de La Salle poklonio Njegovom Veličanstvu Luju XIV. I tamo sam, godine 1764, u društvu tridesetak pionira, osnovao selo koje smo krstili kao Saint Louis, u čast kralja Luja XIV. A ustvari, mjesto bijaše isprva nazvano Paincourt. Jer, u tim teškim počecima ponekad smo osjećali nedostatak hrane. Zbog životinja i kola nismo mogli obrađivati tlo u okolici. Naša je najvažnija djelatnost bila trgovanje krznom s Indijancima. Oni su bili naši snabdjevači. Zauzvrat, mi smo njima davali željezno oruđe, kotliće, pokrivače, bisere. Eto zašto je Saint Louis od samog početka bio grad trgovaca.

Godine 1770. grad je činilo stotinjak drvenih kuća i petnaestak kamenih građevina, na koje smo bili jako ponosni. U okolici se bilo razvilo uzgajanje žita i kukuruza. Uzgajali smo goveda i konje. Pučanstvo je imalo i obrtnike, te kovače i razne druge trgovce, osim bogatih trgovaca krznom, koji su postali glavne ličnosti grada. U godini 1803. promijenili smo vlasnika, jer je Bonaparte prodao Luizijanu SAD-u. To nije nimalo promijenilo naš način življenja, jer smo se osjećali kod kuće davno prije tog razdoblja. Nastavili smo svoje djelatnosti, ovoga puta s kolonizatorima koji su stigli s američkog Istoka. Kadšto su oni bili tako mnogobrojni da bismo mi postajali manjina. Naša je draga Luizijana rasla i razvijala se pred našim očima. Saint Louis postao je aktivan i važan grad, na nekoliko koraka od ušća Missourija, budućeg puta prema unutrašnjosti Velikog Zapada.«

Pierre Laclède i njegovi drugovi osnivaju Saint Louis.

Gradnja utvrđenja ili prvih zgrada nekog sela traži od doseljenika golemi trud. Od srušenih stabala oni oblikuju trupce koji im služe za podizanje zidova.

Kuće se malo-pomalo umnožavaju jer graditelji pomažu jedni drugima. Završetak gradnje svake kuće povod je za slavlje svih graditelja. Tako su Francuzi izgradili mnoga sela u dolini Mississippija tijekom XVIII. stoljeća.

Uskoro se i nove obitelji pridružuju prvim stanovnicima gradova u Luiziji-ni. Te su obitelji podrijetlom iz Kanade ili iz francuske luke New Orleans, a stižu u kanuima.

U Saint Louisu glavna je djelatnost njegovih stanovnika trgovina krznom. U toj su pokrajini Indijanci prijateljski raspoloženi; za krzna dobivaju francuske proizvode. Ponekad se trgovina odvija veoma dugo.

Dugo putovanje dvojice kapetana

Basnoslovna ekspedicija. Godina 1804: dvojica američkih kapetana, Lewis i Clark, napustili su okolicu Saint Louisa da bi otplovili uz Missouri, prešli Stjenjak prema sjeverozapadu, te došli na obalu Tihog oceana. Ta je ekspedicija brojila četrdesetak ljudi; svi su se prvi put upustili u transkontinentalno istraživanje. Njihovo putovanje započinje na brodu s kobilicom posebnog oblika: dugačak 18 metara, pokretan je vjetrom zahvaljujući četvrtastim jedrima, a ponekad i ljudima koji su ga u plitkoj vodi pokretali dugim motkama. Stigavši u podnožje planina, napustili su svoju lađu i napravili male kanue, izdubljene u trupcima jablanova.

Da bi se prehranili, istraživači su morali loviti i ribariti. Jeleni, sobovi, medvjedi, riba, postali su im svakodnevna hrana. Prvi veći događaj na njihovu putu vezan je za sela Mandana. Ondje su istraživači susreli jednog lutalicu francusko-kanadskog porijekla, Toussainta Charbonneaua. Pratila ga je njegova žena, Sacajewea iz plemena Šošoni, zajedno s njihovim djetetom. Ona je bila vrlo sretna što je vodila ekspediciju prema gornjem toku Mississippija, prema područjima svoga plemena. Tako su Lewis i Clark izbili na Tihi ocean. Lewis je vodio dnevnik sa svim pojedinostima i događajima s tog dugog putovanja; čak ih oslikava brižljivim crtežima biljaka i životinja. Taj posebno vrijedan dokument omogućuje da upoznamo reljef, klimu, floru i faunu, te različita bogatstva prijeđenih pokrajina, a isto tako i običaje i način življenja domaćeg pučanstva. Ekspedicija se vraća 1806. u Saint Louis, nakon 25 mjeseci izbivanja, a za to je vrijeme prešla 12.300 kilometara. Znamenito putovanje!

Kapetan Lewis nadgleda pripreme za odlazak.

Missouri je težak za plovidbu, naročito protiv struje. Ponekad je potrebna pomoć konja s kopna, koji je užetom spojen s jarbolom lađe. Brod je privremeno napušten (koristit će se pri povratku) i zamijenjen čunovima napravljenim od debala. Putnici ih nose na ramenima da bi prešli neprohodna mjesta. Putujući tako, Lewis i Clark zaboravili su svoje stare navike i postali su »ljudi divljih prostranstava«.

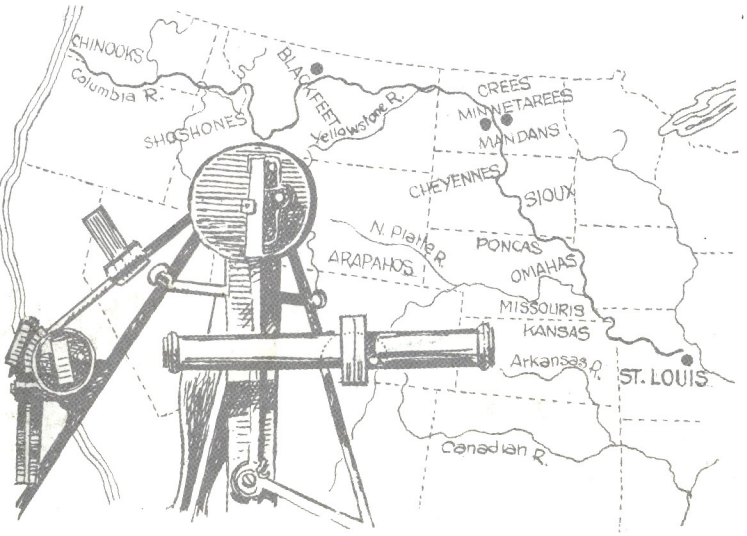

Lewis i Clark crtali su karte otkrivenih područja. Sa Stjenjaka su prodrli u područja Indijanaca Šošona. Oni su ih opskrbili konjima, pa su stigli do rijeke Columbije koja ih je dovela do obale Tihog oceana.

Lovom i ribolovom obnavljali su namirnice za svoju ekspediciju. Nedostatak prostora na lađi onemogućavao je nošenje svih potrebnih sastojaka hrane za tako dugi put. Posvuda je bilo divljači u izobilju.

Sacajewea je od veike pomoći dvojici kapetana (odjeća od jelenje kože ukrašena je resama, kako su je nosili ljudi na Zapadu). Na jednom dijelu svog toka Missouri se račva u tri rukavca koji se zovu »troje rašlje Missourija«. Koje su najbolja da bi se nastavilo putovanje? Sacajewea, koja se nalazi u svojoj rodnoj zemlji, pokazuje ekspediciji kojim putem nastaviti. Ona ih upozorava na moguće nedaće i prepreke. Kasnije, mlada Indijanka sreće svoje pleme, poglavica kojega je postao njezin brat.

Traper i kralj-dabar

Krzno je bilo prvo veliko prirodno bogatstvo sjevernoameričkog kontinenta, posebno Zapada. Malo poslije svog nastanjivanja u Kanadi (zahvaljujući Samuelu Champlainu, utemeljitelju Quebeca godine 1608), francuski kolonizatori su se prvi uputili u zapadne šume da bi tamo lovili »životinje s krznom«, kako se ondje kaže. Poslije su ih oponašali Englezi, a zatim i Amerikanci, svi u svoje vrijeme, jer je krzno zanimalo šeširdžije Sjedinjenih Država i Evrope: to je vrijeme mode šešira od dabrovine, u obliku cilindra. Od svog osnutka Saint Louis postaje pravi »glavni grad« trgovine krznom. Od početka 19. stoljeća, krećući iz tog grada, američki i francuski traperi upućuju se prema Stjenovitim planinama da bi ondje lovili kune, muškatne štakore, rakune, jazavce, skunkove, lasice i naročito dabrove. »Planinski čovjek«, odnosno traper, posebna je ličnost: to specifično biće provodi najbolje trenutke svog života u visokim uvalama masivâ u središtu kontinenta i u njihovim zabitnim usjeklinama. To je čovjek koji, ustvari, bježi od civilizacije. Sviđaju mu se samo divlji neistraženi predjeli u kojima lovi sam ili u društvu više trapera. U njedrima osamljenih prostranstava Zapada sreće ljude koji su mu slični - Indijance. S njima dijeli svoj život i običaje do te mjere da često postaje »bijeli Indijanac«. Ponekad uzima Indijanku za ženu. Traper je lovac, ali i neobičan istraživač. Njegova ga lutanja dovode u najtajnovitija područja Velikog Zapada. I tako, slijedeći puteve dabra, on otvara puteve pionirima. Skroman gorštak preuzima važnu ulogu u otkrivanju, a zatim i u osvajanju prostranstava.

Snažni traper susreće svoju mušteriju, elegantnog građanina Saint Louisa ili New Yorka, glave pokrivene finom dabrovinom, koja je u modi u Americi i Evropi.

Kad bude spremno, krzno se slaže, zatim brižno stiska u bale pomoću jednostavne preše. Traper je osedlao konje i krenuo na veliki sajam u planine.

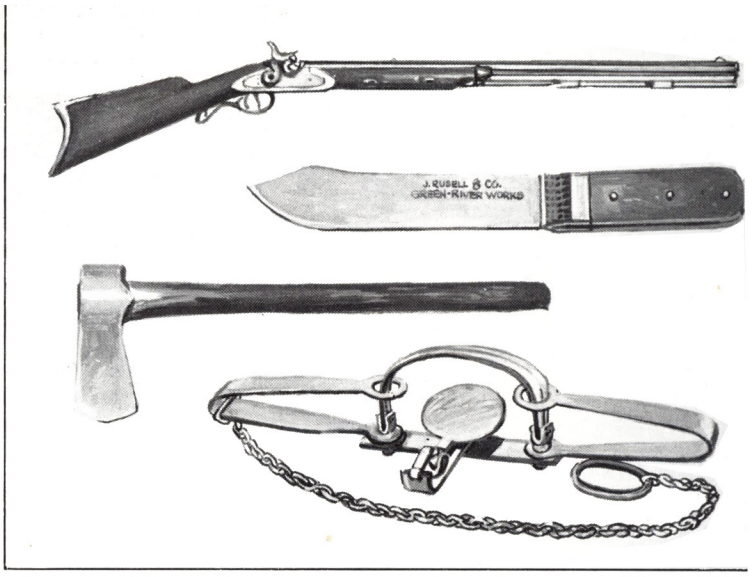

Prenosiva zbirka oružja jednog trapera, osim vrećica za tanad i mamaca, sadrži: pušku s osmerokutnom cijevi (ovdje je slavna puška Hawken), sjekiru, nož široke oštrice marke »Green River« i zamku (trapulu).

Krzna dabra, vidre, raznih vrsta štakora i vodene lasice (nerca), koje je traper ulovio, prerađuju se u kampu tijekom zimskog razdoblja. Posao je zahtjevan –obično je to zadatak traperove indijanske bračne družice.

U hladnoj vodi gorskih potoka Stjenjaka traper polaže mehaničke zamke. On ih s mamcem potapa u vodu blizu nastambi dabrova, a podiže ih sutradan u zoru.

Težak otprilike dvadeset kilograma, prekrasnog kitnjastog repa u obliku reketa, duljine do trideset centimetara, dabar ima najljepše krzno među svim krznašima. To objašnjava veliku revnost američkih trapera sa sjevera od vremena naseljavanja Francuza u Kanadi (XVII. stoljeće). Englezi, Amerikanci, Španjolci i Meksikanci lovili su tog krznaša gotovo do istrebljenja. Osim što ima prekrasno kvalitetno krzno, dabar je izvanredan glodavac; u stanju je svojim zubima oboriti stablo malog drveta u roku petnaestak minuta.

»Rendez-vous« na planinskom sajmu

Poslije mjeseci provedenih u lutanjima po Stjenjaku, iz jedne doline u drugu, traper se upućuje na »rendez-vous«. Ta francuska riječ označuje određeno mjesto u planinskom masivu, gdje se svake godine susreću lovci na krzna, Indijanci i trgovci koji stižu iz Saint Louisa. »Sastanak« je obično u srpnju, u pogodnoj dolini. A ondje, u trajanju od oko tri sedmice, traje sajam koji je u isto vrijeme i slavlje.

Sajam je i povod za slavlje, jer se traperi sreću poslije višemjesečne usamljenosti, provedene u radu. Tu ih čekaju duge pijanke, natjecanja u borbama i gađanju, te utrke konja; sve se to izmjenjuje od jutra do večeri. Nadmetanja ne sprečavaju trapere da se bave poslovima.

Indijanci s traperima i trgovcima zamjenjuju svoja krzna za željezno oruđe i ostale potrebne stvari (kotliće, *tomahawk*-sjekire i noževe), pokrivače, komade tkanine, perle, boje, a nažalost i alkohol. Ti se predmeti prevoze u planinu dugim karavanama kola iz Saint Louisa. Traperi se opskrbljuju brašnom, duhanom, kavom, barutom, olovom i *whiskyjem*. Na povratku kola prevoze krzna skupljena u proljetnom lovu.

Krajem mjeseca prestaje »atraktivni sajam« na »sastanku«. »Ljudi s planine« odlaze u lov za slje deće razdoblje. Ponovno su na putevima prema dalekim dolinama. A zatim, jednog dana, jese donosi sjeverne vjetrove. Dabar započinje svoje zimovanje. Vrijeme je da se postupi kao i dabar, te da se pođe u zimska prebivališta. Ondje se obrađuju kože, odmara se i priprema za proljetne obilaske.

Dolazak na »rendez-vous« u zelenu dolinu uvijek ispunja trapera posebnim zadovoljstvom nakon duge samoće.

»Rendez–vous« je planinski sajam. Trgovci koji stižu iz Saint Louisa trguju s traperima i Indijancima. Oni u taj prirodni raj, koji još uvijek čini Velika pustinja, donose proizvode evropske civilizacije.

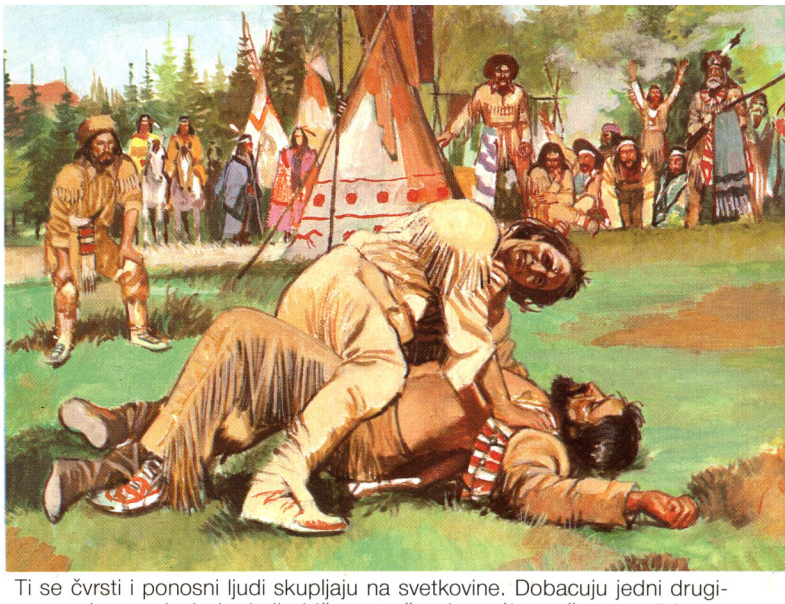

Ti se čvrsti i ponosni ljudi skupljaju na svetkovine. Dobacuju jedni drugima pozive na dvoboje, koji obično završavaju općim gužvama, ali iz zadovoljstva. Usprkos tome, poslovi se nikako ne zanemaruju; u tome su traperi veoma spretni i odlučni.

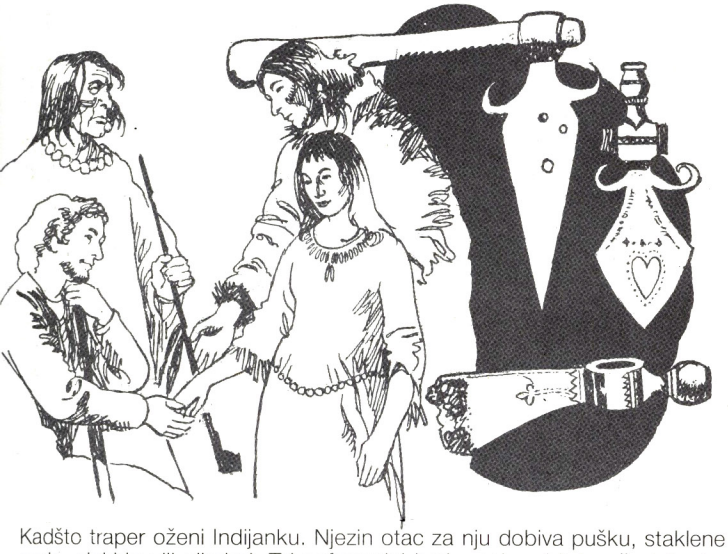

Kadšto traper oženi Indijanku. Njezin otac za nju dobiva pušku, staklene perle, sjekiricu ili alkohol. Taj neformalni brak zanima bijelog čovjeka jer squaw zna odlično pripremiti kože krznaša.

Bijelci i Indijanci ponekad se ogledaju u natjecanjima iz gađanja ili u ludim trkama konja. Ta oštra natjecanja ispunjavaju snažnim zadovoljstvom njihove sudionike, koji ih izvode na stari engleski ili kanadski način.

Jednog dana godine 1839. neki se čovjek iskrcao u Saint Louisu; na glavi je nosio šešir od evropske svile. Time je izazvao pravu revoluciju, jer je navijestio promjene mode. Tada su traperi naglo shvatili da je gotovo s trgovinom krznom. Cijelo se divno »carstvo« zasnovano na toj trgovini srušilo. »Sastanci« su izgubili svoju važnost i zamrli su. Planinski se čovjek pretvorio u vodiča karavana ili vojničkih ekspedicija.

Utvrda u »Velikoj pustinji«

Okrepljujuće trgovačke postaje: Godine 1830. Zapad je još uvijek bez bijelaca, s iznimkama trapera i stanovnika utvrđenja koja su u unutrašnjosti podigle velike američke i engleske tvrtke koje su se bavile lovom i trgovinom krznima. Ta drvena utvrđenja podizana su na strategijskim točkama nepregledne zemlje dabrova. Iako je utvrđenje bilo okruženo visokom ogradom od balvana, ono tada nije štitilo vojni garnizon. Zapravo, tesari, kovači, sedlari, skladištari i sekretari koji su ih nastanjivali nisu se bojali Indijanaca. Oni su radili za »građane«, kako su se zvali predstavnici tvrtki koje su vodile ta trgovačka naselja. Ljudi su dolazili periodično, donoseći svoja krzna u zamjenu za iste predmete koje su mogli dobiti na »sastancima«. Te su predmete traperi, po potrebi, nabavljali u utvrđenjima, da bi ih poslije, u svojim lutanjima, izmjenjivali s plemenima Indijanaca.

U tvrđavi je bilo uvijek živo, zahvaljujući prisutnosti jednih i drugih. Ponekad su se putnici ondje zadržavali i odmarali; ako su bili značajne ličnosti, »građani« su ih pozivali za svoj stol. Njihova uloga je višeznačna: oni su bili odgovorni i za trgovinu i za knjigovodstvo.

Djelatnost tih utvrđenja izgubljenih u prostranstvima Dalekog zapada završila je krajem 1830. godina, jer je jenjala trgovina krznom. Neka od njih kupila je vojska da bi ondje smjestila vojnike. Jer, došlo je vrijeme osvajanja Zapada; treba štititi puteve velikih migracija, a uskoro i one poštanskih kočija.

Da bi razmijenili svoja krzna, Indijanci stižu u Fort Laramie, poznato trgovačko središte 1830. Između 1843. i 1860.to je utvrđenje prihvatilo tisuće pionira.

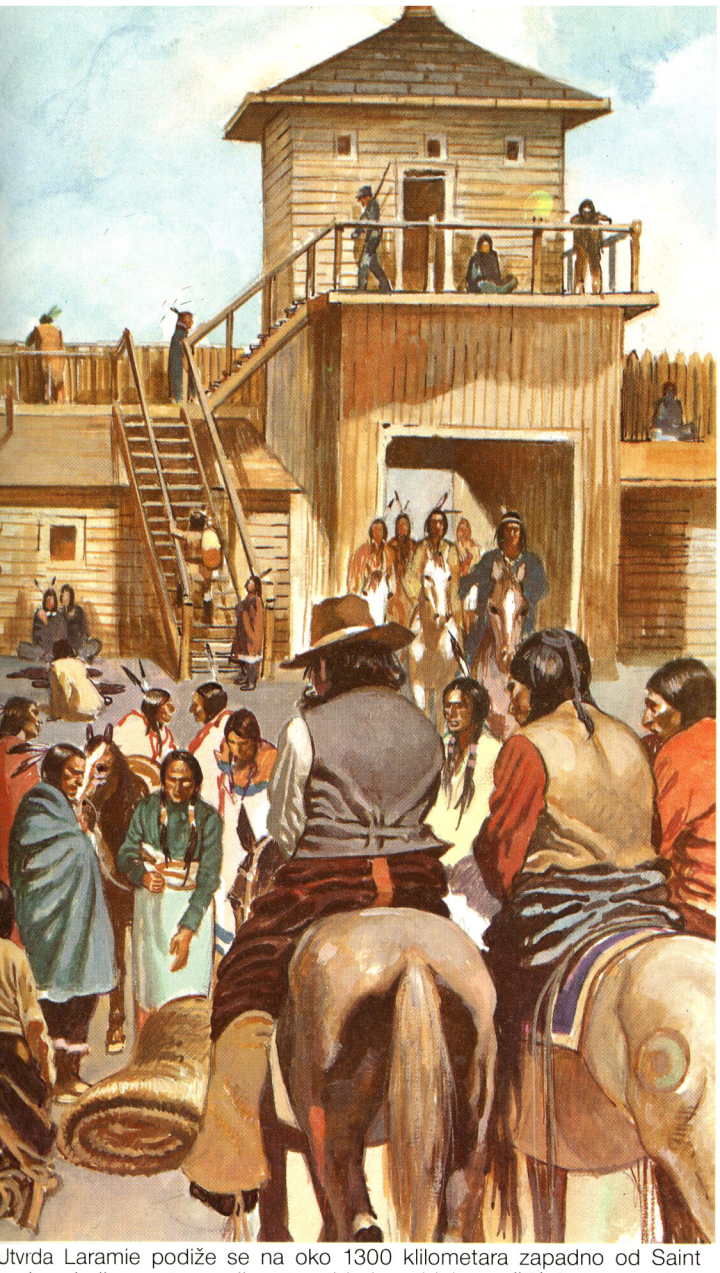

Utvrda Laramie podiže se na oko 1300 klilometara zapadno od Saint Louisa. Jedina vrata, podignuta od jednog bloka, zaštićuje top, a otvaraju se u ogradi od trupaca dugačkoj pedeset metara. Opreznosti radi, samo je nekolicini Indijanaca dozvoljeno da budu u unutrašnjosti dvorišta.

Takva postaja pripada moćnoj kompaniji koja ponekad zapošljava stotine trapera. Postoje i slobodni traperi koji trguju izravno s Indijancima. Za vrijeme dugotrajnih trgovanja svatko traži povlastice za sebe!

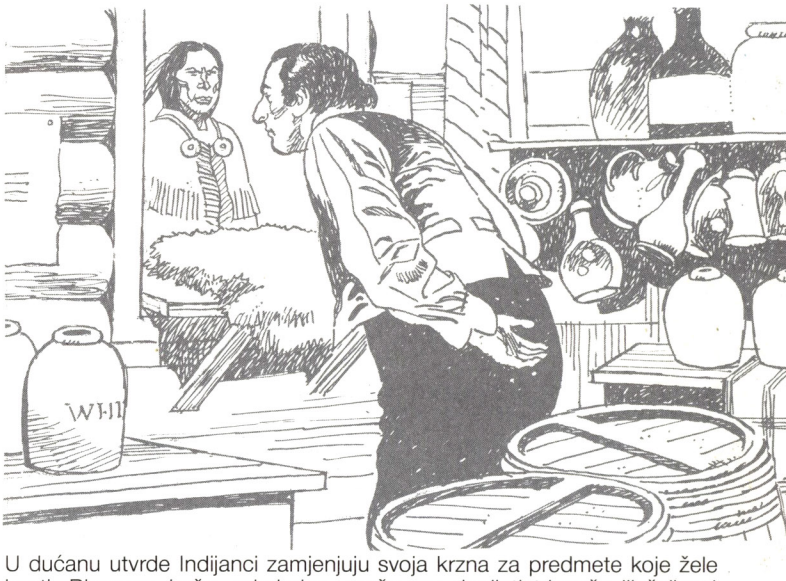

U dućanu utvrde Indijanci zamjenjuju svoja krzna za predmete koje žele imati. Bizonova koža, primjerice, može mu donijeti tri noža ili željezni kotlić. Ako želi konja, valja dati tri do deset tih koža, ovisno o mjestu trgovine.

Među plemenima koja za svoja krzna traže bijele kupce ponekad se stvara vatreno suparništvo. Tako je jedno pleme iznenada ujutro napalo suparnički tabor smješten pred utvrdom Fort McKenzie. Krvava je borba odnijela ukupno 46 života. Stanovnici utvrde bili su svjedoci borbe: među njima bio je i jedan slikar. Njegova slika te borbe nam je poslužila kao predložak za našu ilustraciju.

Brodovi za pionire

Gromoglasni »kanui«. Oko godine 1840. započinje prava kolonizacija Zapada između vrhova gorja Appalachian i rijeke Mississippi. Na tom pitomom području prostire se jedanaest država koje stalno prihvaćaju sve mnogobrojnije kolonizatore. Da bi tamo stigli, oni se koriste rijekama; te su rijeke Indijanci nazvali »tekući putevi«, jer ceste bijahu malobrojne i u vrlo lošem stanju. Da bi stigli u velike doline, lovci na dabrove i trgovci koriste Mississippi i njegove pritoke, kao što je Ohio. Sve vrste plovila dovoze obitelji, materijal i životinje. Splavi od drvenih trupaca, lađe plitkog dna ili one s kobilicom (koje su brže i savršenije) plove uz struju u vrijeme visokog vodostaja, od travnja do lipnja, ili sredinom zime. Visoki vodostaj olakšava prelaženje raznih zapreka koje katkad opasno obilježavaju tok rijeka: oboreno drvo, vijugav prolaz, itd. danju i noću treba nadzirati plovidbu tih teških i polaganih lađa. To su prave ploveće kuće, naravno, vrlo neudobne; na njima se živi sedmicama prije nego se pristane na određenom mjestu. Lađa s postranim kotačima, koja je mogla lagano ploviti uz struju, pojavila se uskoro na vodama, zahvaljujući izumu parnog stoja. Od 1831. godine, te lađe, koje su Indijanci nazvali »gromoglasni kanui« zbog njihove buke, plovile su hirovitim Mississippijem. Bilo ih je više i pripadale su udruženjima trgovaca krznom. Ponekad su t parobrodi ukrcavali putnike i istraživače, članove znanstvenih ekspedicija ili bogate strance koji su dolazili iz Evrope da bi »otkrili« Daleki Zapad.

Na rijeci Ohio splav odnosi obitelj niz riječnu struju prema Mississippiju, dalje prema Zapadu.

Ceste su se često ograničavale na jednostavne puteve kojima je bilo teško putovati. U tom su slučaju rijeke olakšavale kretanja. Među raznim plovilima, najbolje se plovilo »plitkom lađom«, koja je sličila dugačkom plovećem kovčegu, a bila je pokretana na razne načine.

Strane tih brodova štitile su putnike za vrijeme dugih tjedana plovidbe. Postali su tako pravi riječni brodovi, ali s nedostatkom bilo kakve udobnosti. Valjalo je pristati i na društvo životinja smještenih u kutu zajedničkog prostora.

Službena posada broda, ljudi čvrsti i veseli, bili su svijet za sebe: mnogi među njima bili su kanadsko-francuskog podrijetla. Izvrsno poznaju rijeke, tokove, njihove hirovite naravi i zapreke: brza trupca stabala nošena strujama, itd.

Parobrod je uzdrmao načine prijevoza. U nekoliko je godina postao jači i moćniji, duži (ponekad 30–40 metara), a čak i malo udobniji. Parobrodi iz New Orleansa doplovili bi do Saint Louisa za samo nekoliko dana. Iz Saint Louisa drugi su plovili za gornji tok Missourija. Tako se jednog dana godine 1832. slikar George Catlin sa svojim stalkom i platnom ukrcao na jedan od njih.

Indijanci u svojoj domovini

Skladan život. Slikar George Catlin otišao je osam godina živjeti među plemenima Velikih Ravnica u središtu kontinenta. On je naslikao portrete, prizore iz svakodnevnog života, seljake. I drugi su slikari slijedili njegov primjer odlazeći na razna područja Velikog Zapada. Zahvaljujući njima mi poznajemo način i uvjete života, te običaje nekih plemena u godinama od 1830. do 1840. prije izuma fotografije i masovnog dolaska bijelaca. Kako žive Indijanci u tom razdoblju? Oni istočno od Mississippija podvrgavaju se zakonima bijelaca od početka pohoda na Zapad. Ugovori (nepoštivani) ili krvave borbe lišavali su ih njihove zemlje. Potisnuti su na zapadnu obalu velike rijeke gdje pokušavaju preživjeti. Uostalom, u prostranstvima dalekog Zapada sve do Tihog oceana mnoga plemena još znaju za slobodu, ali koliko još dugo?

Plemena žive od lova i ribolova; neka žive i od lova i prešanja koža; neka od primitivne zemljoradnje. Raznolikost njihovog načina življenja ovisi o prirodi, o njihovim biljnim i životinjskim izvorima hrane. Nijedno od tih plemena nije moglo opstati, bez obzira na stupanj svoje kulture, bez velike sukladnosti s prirodom. Ta im je priroda služila u održavanju života; zato su je i poštovali. Zemlja, voda, oblaci, vjetrovi, bilje, minerali i životinje tvore harmoničan svijet koji nadahnjuje i religijska vjerovanja Indijanaca. Daleko od toga da budu »divlji«, oni žive jednostavno, prirodnim ritmom koji će, nažalost, poremetiti civilizacija bijelaca.

Velike površine brezine kore pokrivaju kolibe Ojibwaysa; oni su lovci i ribari s područja Velikih Jezera.

Siouxi iz Ravnica i ljeti i zimi borave pod glasovitim tipijem. Dvanaest do petnaest motki nose štavljene bizonske kože koje su priredile žene. Najbolje i najtanje prerađene kože upotrijebljene su za »haljine«.

U sjeverozapadnoj pustinji Arizone Hopiji podižu sela na suhom kamenju visokog stjenovitog »stola«, na španjolskom nazvanog »mesas«. Na taj se način štite od protivnika. Kulture koje uzgajaju su u dolini.

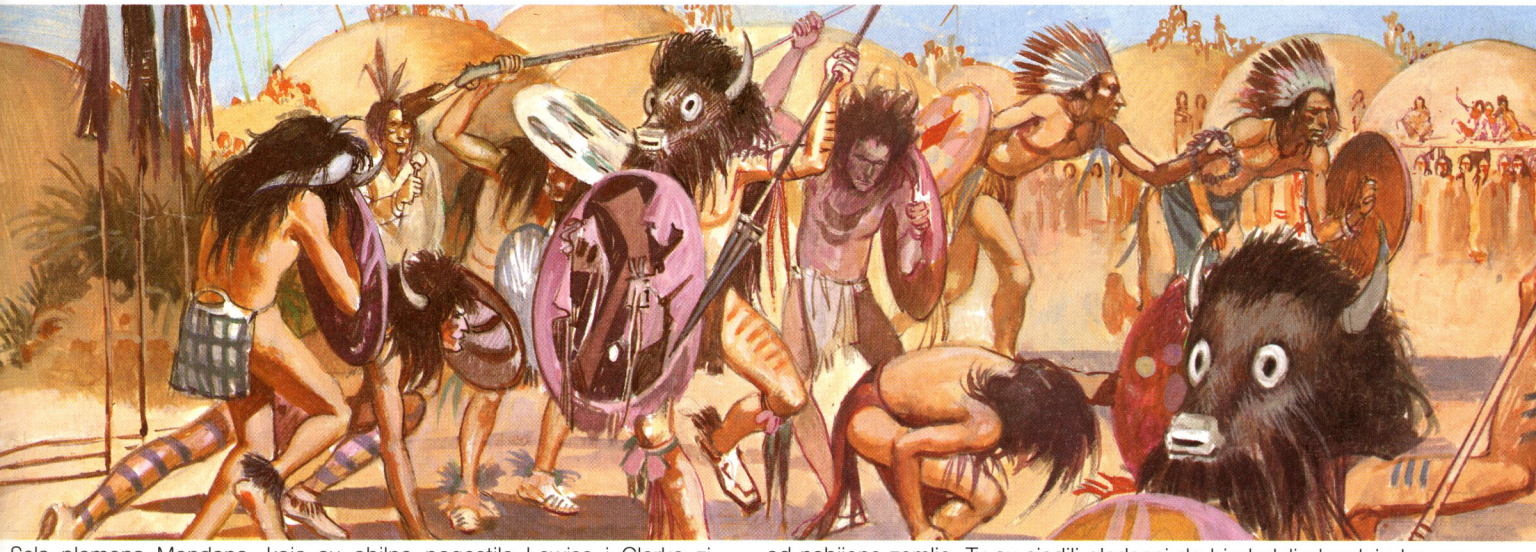

Sela plemena Mandana, koja su obilno pogostila Lewisa i Clarka zimi 1804/1805, smještena su uz obalu Missourija. Njihove široke, okrugle kolibe sa čvrstom drvenom konstrukcijom imaju strane i krov napravljene od nabijene zemlje. Tu su sjedili gledaoci da bi gledali obredni ples, npr. ples bizona.

Struje i zaljevi obale Tihog oceana na sjeverozapadu zaklanjaju lijepa sela sagrađena od drva, koja pripadaju bogatim Haidasima, Tlingitima, Kwakiutlima i njihovim susjedima. Šume jela prekrivaju obronke planina njihove zemlje; odatle potječe široka primjena drveta u konstrukciji njihovih nastambi, u izradi dugih kanua za ribolov, te izradi totema. Ti su ljudi priznati skulptori i genijalni izrađivači maski za pojedine svetkovine.

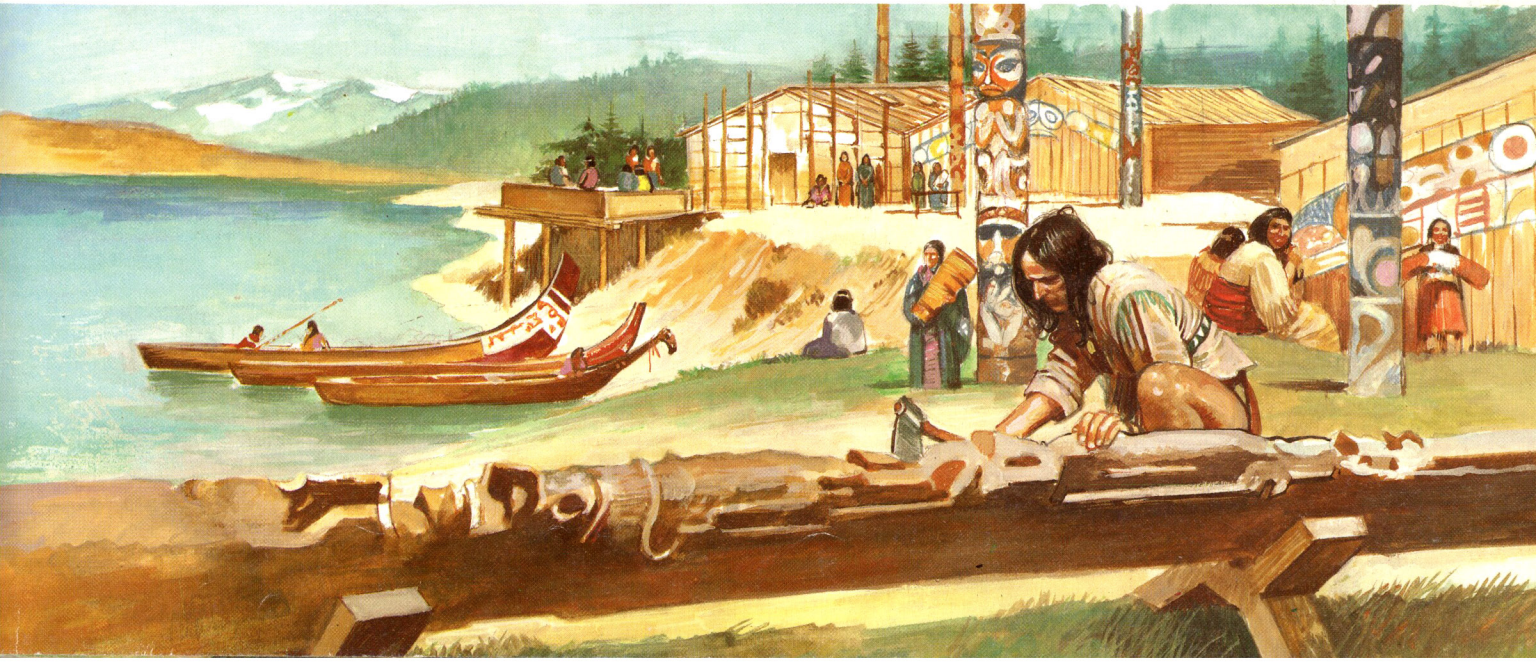

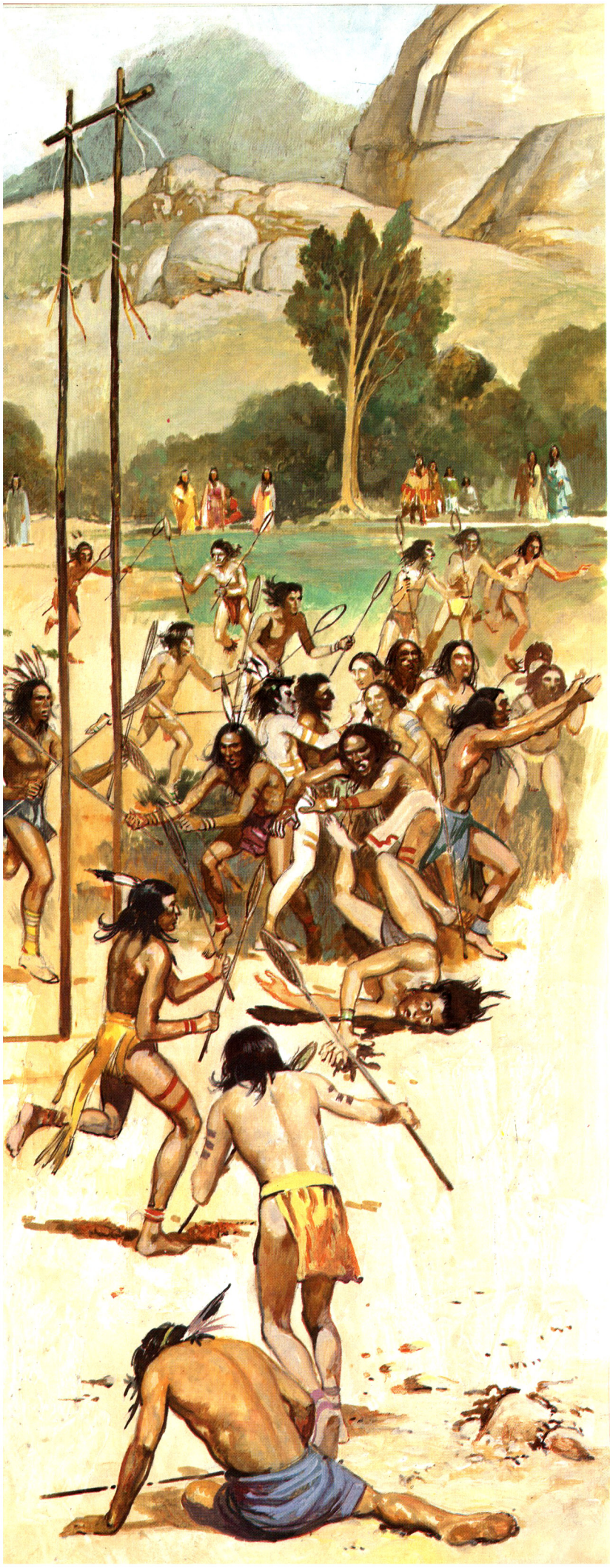

Miran svijet »crvenog čovjeka«

Prije kraja »Zlatnog doba«. Koliko je bilo Indijanaca godine 1850, između Mississippija i Tihog oceana? Otprilike 350.000. Dotad su bijelci samo prolazili. Traperi koji su donosili neke proizvode civilizacije nisu uznemiravali plemena. Ali, alkohol i bolesti »bljedolikih« počinju nagrizati zdravlje crvenih ljudi... Prvi konvoji kočija prekrivenih ceradom nisu predstavljali pravu prijetnju ako se porodice koje bi prevozili ne bi nastanile na indijanskoj zemlji. Ukratko, usprkos prvim znakovima bijele invazije, domoroci su nastavili živjeti kako su to činili i njihovi preci. Indijanci su živjeli uglavnom dobro, ovisno o mogućnostima koje im je pružao predio gdje su živjeli. Najbogatiji su lutali i lovili bizone u ravnicama; među njima se moglo sresti i Choctawse koje je slikar Catlin vidio kako igraju igru sličnu golfu. Svaka je ekipa brojala više stotina članova, a trebalo je uhvatiti lopticu u žice malog reketa (tako se zove i igra) i odnijeti je na svoje polje, između postavljenih stupova. To je upravo suprotno modernom rugbyju, ali borba prsa o prsa nije bila nimalo nježnija!

Za druge je Indijance život postajao težak. Ali, kakav god da je bio njihov način života, indijanska plemena Velikog Zapada su se održala stoički podnoseći svoju sudbinu. Usprkos svemu, plemena su bila slobodna do dolaska bijelaca, koji je, počevši od 1850, ugrozio njihove živote i gotovo ih sasvim uništio. To je kraj »Zlatnog doba« indijanskog naroda i početak razdoblja dugačkog mraka.

Veliki ljubitelji sporta, Choctawsi su bili strastveni igrači igre s reketom.

Pueblosi su naučili presti žene Navajo Indijanaca iz Novog Meksika i Arizone. Te su žene postale majstori svog zanata. Njihovi su tepisi i prekrivači i danas poznati zbog svoje velike kvalitete.

Apachi iz Arizone većinom žive od lova na sitnu divljač. Otac vrlo rano podučava sina kako se upotrebljavaju luk i strijela za lov, ali i za borbu. U oba slučaja poduka je vrlo korisna!

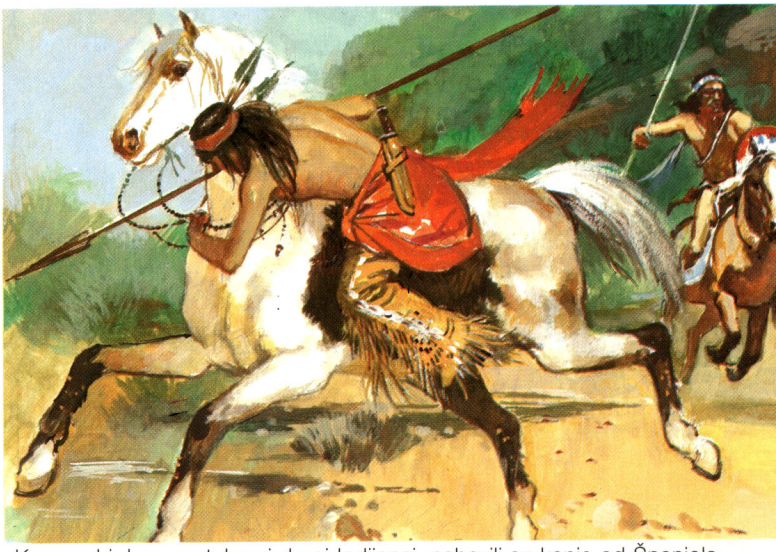

Komanchi, kao uostalom i drugi Indijanci, nabavili su konje od Španjolaca. Postat će izvanredni jahači i u lovu i u borbama, zbog svoje srčanosti i lude smjelosti.

Kraljevi sjeverne Ravnice, Siouxi, vladaju područjima bizona. Iz njih dobivaju zaštitu (udoban tipi), odjeću i odličnu hranu za svakodnevni život.

Nakon što izdvoje nekoliko grla, lovci ih u ludom galopu gađaju strijelama sve dok se životinja ne sruši i napokon ugine.

Djela i dani Cvijeta Prerije

Sretan život u zemlji slobodnog lova. Od svoje šeste godine Cvijet Prerije pomaže svojoj majci u malim poslovima kućanstva. S deset godina jaše kao neki ratnik, vodi brigu o svom malom bratu Letećem Oblaku, sprema *pemmican* (sušeno bizonovo meso usitnjeno u prah), obrađuje kože malih životinja koje su ubili njezin otac i stariji brat. Kad su je u četrnaestoj godini udali za čovjeka znatno starijeg od nje, sve je već znala raditi. A tada je postala prava indijanska žena.

Skuplja i postavlja porodični šator kad se s jednog lovišta, u potrazi za bizonima, sele na drugo. Ona čisti i kida meso ubijenih životinja, a pomažu joj i njezine prijateljice. Taj težak posao, koji su druge žene smatrale gadljivim, ipak daje određenu nagradu. Zaista, prava je svečanost za cijelo pleme kad se pije topla krv životinje, i kad se može pojesti dobar komad mesa, kuhanog ili prženog, ali i masti iz bačvice.

Po povratku u tabor Cvijet Prerije priprema i štavi kože tijekom dugih sedmica. Kad završi taj posao, ona kroji i šije odjeću i mokasine, te ih ukrašava s velikim umijećem. Cvijet Prerije donijela je na svijet dvije djevojčice i dva dječaka. Dječaci su postali čestiti momci, izvrsni jahači i lovci. Djevojke su pomagale svojoj majci koja ih je naučila svim poslovima jedne *squaw*. A zatim su se svi poženili i poudali. Cvijet Prerije živjela je dugo, ali je njezino lice uvelo prije vremena. Pod stare dane nastojala je ne biti na teret obitelji i plemenu. Prije nego je umrla, zahvalila je Wakan Tanki, Velikom Duhu, što joj je podario tako sretan život.

Cvijet Prerije živjela je pod šatorom lovaca Ravnice. Sve oko nje svjedoči o lagodnosti života njezinog plemena: udobnost unutrašnjosti šatora, ljepota njezine odjeće napravljene od fine dabrovine i umjetnički oslikane, umješno izrađena kolijevka njezina sina, budućeg ratnika, nad kojim ona sada nježno bdije.

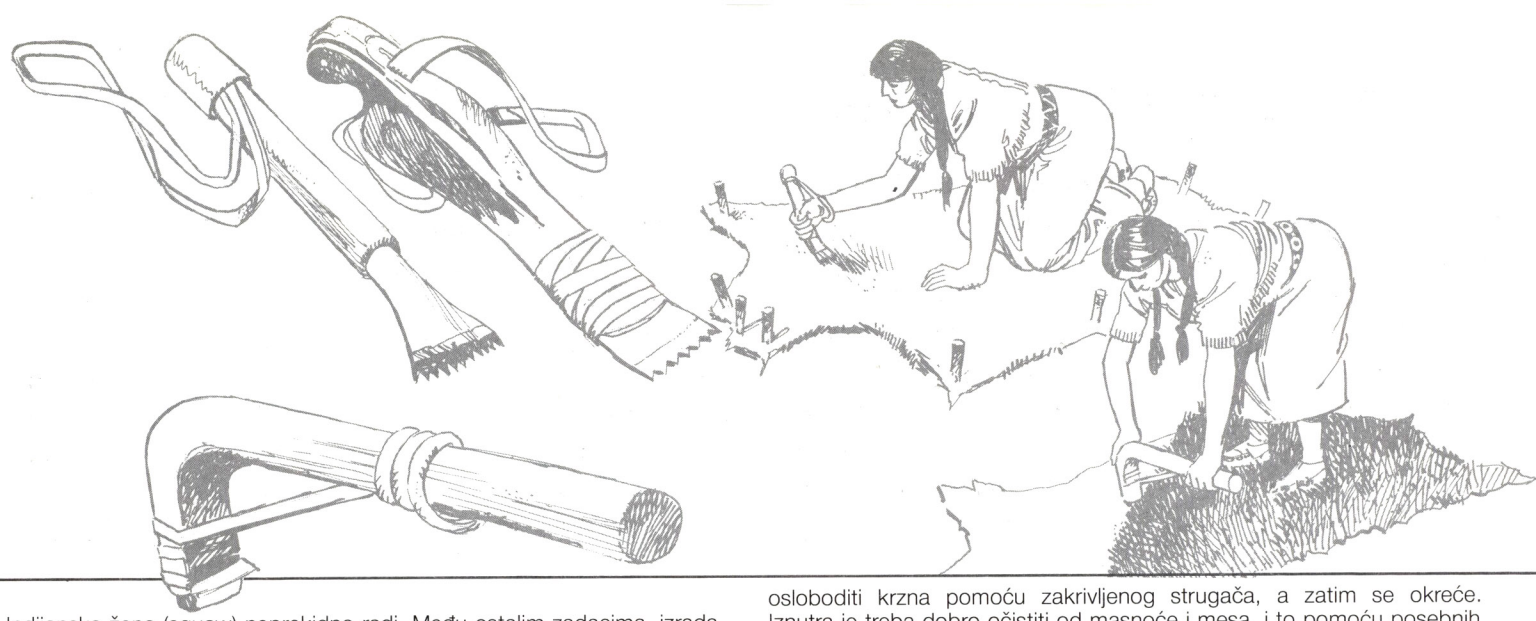

Indijanska žena (squaw) neprekidno radi. Među ostalim zadacima, izrada »haljine« od bizonove kože traži dugotrajan napor. Koža se najprije mora osloboditi krzna pomoću zakrivljenog strugača, a zatim se okreće. Iznutra je treba dobro očistiti od masnoće i mesa, i to pomoću posebnih strugala.

Struganjem se koža čisti i ostaje sirova. Mješavinom moždine, jetrica i masnoće ubijene životinje, koža se impregnira. Isto vrijedi i za kožu dabra (gore), koja je izravnata s obje strane, a nakon toga potopljena u vodu.

Kad je izvučena iz vode, koža se isušuje na zraku uvijanjem. Zatim se smekšava trljajući je dugo po jednom kožnatom remenu. Sušenjem će koža ostati sasvim mekana i savitljiva.

Okvir od motki koji služi u posljednjoj fazi izrade »haljine« od bizonove kože uzdiže se u sredini tabora. Kraj njega je neka vrsta vješalice na kojoj se suše kože za remenje, a koje su ostale nakon pravljenja pe*mmi cana.* Mukotrpna zadaća svake squaw je osigurati izvođenje tog dugog postupka, dok se pleme odmara u udobnosti i sigurnosti od vremenskih nepogoda.

Na putu za Santa Fe

Unosna trgovina. Godine 1821. Amerikanac William Becknell odlazi iz jednog mjesta na Missouriju (SAD) sa četiri pratioca i s nekoliko mazgi natovarenih lakim potrepštinama. Dva i pol mjeseca kasnije, nakon što je prešla 1150 kilometara, mala grupa stiže u Santa Fe (Novi Meksiko). Taj grad i njegova okolica pripadaju Meksiku već nekoliko tjedana. Becknell i njegovi pratioci prodaju svoju robu. Zaradili su toliko da su se nakon njihova povratka na Missouri prvi konvoji odmah organizirali i krenuli prema tom privlačnom tržištu. A zapravo je Novi Meksiko siromašan; nema nikakvu industriju; nedostaje mu sve, ili gotovo sve. Godine 1822. sedamdeset američkih trgovaca zadovoljava sve njegove potrebe za industrijskim proizvodima. Dakle, započinje »trgovina Santa Fea«. Do 1846. godine u Novi Meksiko pristižu tisuće tona trgovačke robe. Što su dovozili? Puške, staklene perle, tkanine (naročito pamuk, muslin, kaliko, saten, kašmir, velur, platno za madrace), maramice, kravate, konac, dugmad, igle, rukavice, noževe, britve za brijanje, škare, ogledala, pilice, itd. Na povratku kola su nosila krzna, zlato, srebro, a za trgovinu dobro su poslužile i mazge iz Meksika i Kalifornije, koje su bile tražene u SAD.

Karavanci Santa Fea dokazali su da na tom području, koje je dotad bezrazložno bilo nazivano »Velikom američkom pustinjom«, životinje za vuču mogu naći dobru ispašu. Tako su oni napravili »most« između doline Mississippija i Jugozapada. Poučeni njihovim primjerom i kasniji su se doseljenici usudili zaći u samotna prostranstva.

Visoko položena na kotače optočene čelikom, (prednji promjera 1,40 m, a stražnji 1,75 m), kola su dugačka 7 metara (uključujući rudo), a visoka 3 metra. Jedan je konvoj brojio 10 do 30 vozila.

Na putu za Santa Fe, 1250 kilometara od Franklina (njihovo polazište u Missouriju), karavana napreduje u četiri reda. Pred večernji počinak kola se postave ukrug i tako čine okruglu ogradu koja omeđuje koral. Tabor je unutar ograde od kočija, koje čine zaštićeni krug. Kad su prelazili opasna područja Ravnica, karavanu su ponekad napadali Comanchi. Ljudi u kolima su u borbi upotrebljavali sva raspoloživa oružja, tako da su se Indijanci bojali još jednom napasti.

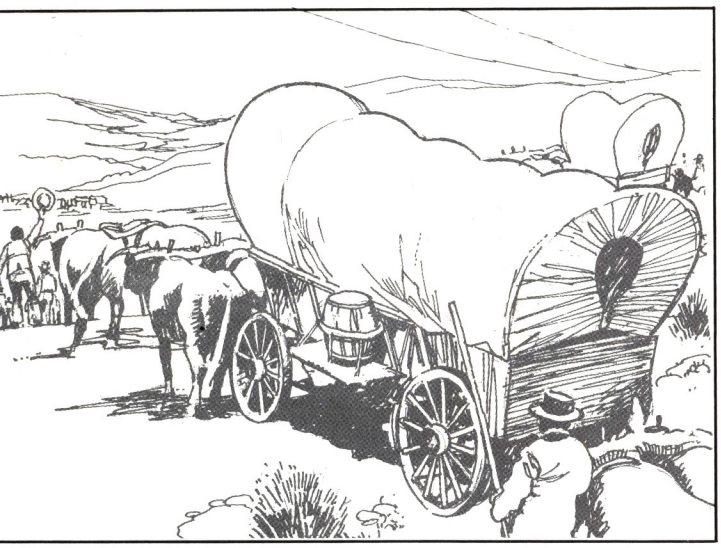

Santa Fe! Nakon šezdeset do sedamdeset dana putovanja pojavljuje se grad pred očima karavanaca. Kuće građene od nabijene zemlje i običaji stanovnika grada Amerikancima stvaraju egzotičan ugođaj.

Prije ulaska u grad trebalo se urediti, oprati i lijepo odjenuti, da bi se osjetilo novim čovjekom. Santa Fe pridošlicama nudi neobična zadovoljstva: jaka pića, strastvene kockarske igre i vragolaste plesove s lijepim gospođicama.

Ozbiljni poslovi počinju sutradan. Najprije treba otići u meksičku carinarnicu, jer je za ovakva kola predviđena taksa od 500 dolara; zato je važno što je u kolima namijenjeno prodaji i zaradi. Nakon carine sva se trgovačka roba izlaže na trgu pred guvernerovom palačom. Kupci pristižu tjednima da bi kupili rukom izrađene proizvode iz SAD, jer upravo im je to potrebno.

Kola, na Zapad!

Dugotrajna i opasna pustolovina. Da bi se prešla »Velika pustinja«, treba imati dobro vozilo i treba se priključiti dobro organiziranom konvoju koji vodi spretan vodič. Kola marke »Conestoga« odgovaraju prvom od tih zahtjeva. Ta teška kola čini drveni sanduk dugačak pet metara, jednako širok i visok (1,20 m) i lagano uzdignut na krajevima. Nalik je lađi čija je kobilica, često plave boje, pričvršćena na visoke i čvrste kotače optočene čelikom. Kola su pokrivena bijelim platnom koje počiva na lukovima što povezuju bočne strane. Pitoma goveda ili mazge vuku kola, na kojima je sva oskudna imovina jedne obitelji, ali i svi njezini članovi. Konvoj može brojiti trideset do stotinu kola, već prema dobu ili svom odredištu.

Jedna takva karavana napušta tabor ujutro u 7 sati. Pucketaju bičevi. Trubač daje znak da bi rasporedio kola na čelo, po sredini i na kraju kolone. Vodič i kapetan, glavni šef pustolovine, galopira uzduž cijele karavane da bi provjerio red i dao zaduženja. Zatim se vraća na čelo i viče: »Kola, na Zapad!« Dakle, započinje dug put, a za to vrijeme ljudi, žene i njihova djeca sanjaju obećanu zemlju. Određeni ih broj nikad je nije ugledao, jer su stradali od bolesti, Indijanaca ili su ih obeshrabrile poteškoće na tom dugom putu. A ostalima, koji prevladaju sve prepreke, Zapad nudi mogućnost da započnu novi život, 3000 kilometara od polazne točke, pod jednim drukčijim nebom...

Signal je dat! Pustolovina počinje. Hrabri pioniri kreću na put. Zapad je iza obzora.

Kola pokrivena ceradom su preteča modernih karavana. Nosila su obitelji i njihove snove kroz doline, planine i pustinje za dugog putovanja, četiri do pet mjeseci. Može li se danas zamisliti prelazak cijelog američkog kontinenta na tom dugačkom sanduku koji se stalno trese?

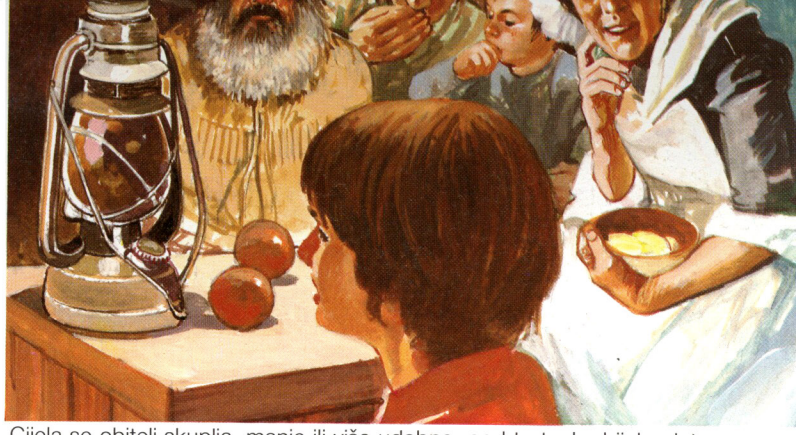

Cijela se obitelj skuplja, manje ili više udobno, pod to tanko bijelo platno kuće na kotačima. Sa sobom nose tek nešto namještaja, oruđe, madrace, hranu. Koliko briga prije nego li se stigne na cilj!

Prelazili su rijeku na poznatim i sigurnim mjestima, koristeći nizak ljetni vodostaj. Ali, mora se poštivati i plan puta – trasa i datumi. No, ima i nepredviđenih događaja: iznenadna struja naglo poraste i odnese kola, a životinje se utope. Ponekad je situacija takva da treba olakšati težinu kola izbacujući manje potrebne stvari, što za obitelj predstavlja pravu nevolju.

Svake večeri za odmora zatvoreni krug kočija obilježava improvizirani tabor u kojem je vrlo živo: pripremaju se obroci i sprema se za noć. Svatko ima svoje zaduženje: djeca skupljaju drva za vatru, žene kuhaju, a muškarci se bave konjima i, po potrebi, popravljaju kola.

Jaka vrućina, razorni tornadi, vrlo posne ispaše, presušeni izvori vode, strmi planinski prevoji usporavaju napredovanje konvoja. Ipak, mnogo manje nego indijanski napadi, koji su stvarna opasnost, ali su srećom vrlo rijetki.

San Francisco, prijestolnica zlata

Zlato u Kaliforniji! Godine 1848, 24. siječnja, kovač James W. Marshall otkriva zrnca zlata na dnu jedne rijeke, na brežuljcima što okružuju podnožje Sierra Nevade, stotinu kilometara sjeverozapadno od zaljeva San Francisca. Kad je godine 1849. ta novost proletjela svijetom, 40.000 doseljenika napravilo je od tog mirnog sela s 250 stanovnika »babilonski toranj«, raznobojan, uzbiban i slikovit.

Kanaci s Havaja, Crnci s juga Sjedinjenih Država, Kinezi, Peruanci, Meksikanci, Amerikanci, Evropljani iskrcali su se u nekoliko tjedana iz velikih jedrenjaka koji su došli preko Tihog oceana, ali i iz onih koji su došli s Atlanskog oceana, prešavši rt Horn. A drugi su došli preko kontinenta. Velik dio pristiglih naselio je planine, drugi su se smjestili u gradu. Grad? Labirint šatora, drvenih baraka i raznih skloništa koja bi izgorjela i do šest puta u osamnaest mjeseci! Gomila ološa, kradljivaca, pustolova svih boja, razbojnika, kriminalaca. Da bi se obranili od njih i suprotstavili kriminalu, mirni građani San Francisca stvorili su milicijske snage u cilju samoobrane, a nazvali su ih »Budni« (Vigilantes) i odlučili su sami dijeliti pravdu. Njihove su osude nemilosrdne i brze. I, malo-pomalo, prevladao je red i zakon.

U nekoliko su godina sagrađene prave kuće, bogate nastambe, hoteli i restorani otvaraju svoja vrata. Godine 1859. San Francisco je postao »prijestolnica zlata« i jedan od najbogatijih gradova u Americi.

Brod pristaje u San Franciscu: njegova posada napušta brod da bi otišla tražiti zlato!

Krajem 1849. godine San Fransisco već ima 30.000 stanovnika koji stanuju u svakojakim nastambama: kolibama od dasaka, barakama, šatorima itd. »Stambena kriza« je tolika da neki od napuštenih jedrenjaka moraju poslužiti kao prebivalište; izvučeni su na obalu zaljeva i pretvoreni u hotele. Jedan od njih čak služi kao zatvor, i to prvi u San Franciscu; stalno je pun. Godinu dana kasnije u gradu su uvedeni plin i voda, a grad postaje najbogatijim u Sjedinjenim Državama.

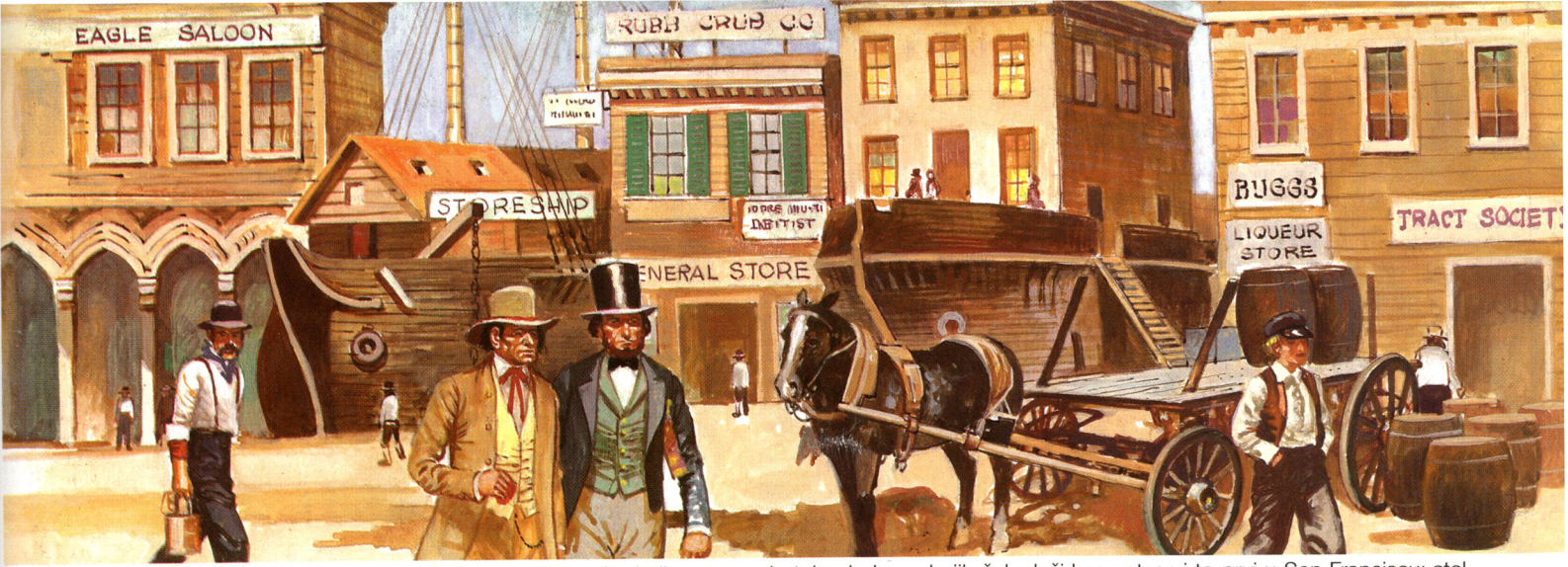

Godine 1852. već ima 20.000 Kineza. Velik broj njih radi u rudnicima Sierra Nevade; ondje žive u posebnim četvrtima, nazvanim *Chinatowns*. Mnogi od njih su kuhari; svi su oni za bijelce utjelovljena patnja.

Salooni u gradu zarađuju više i brže nego njihovi posjetitelji. Ondje su svakojaki čudni posjetitelji iz cijelog svijeta, koji, ponekad, u jednom danu spiskaju zlatnu prašinu koju su skupljali mjesecima.

U San Franciscu, kao i u rudarskim krajevima, na početku pohoda na zlato zakon ostaje mrtvo slovo. Tako stanovnici sami primjenjuju svoju pravdu. Oni formiraju Vijeća obrane (Budne) koji po kratkom postupku osuđuju i vješaju kradljivce i ubojice.

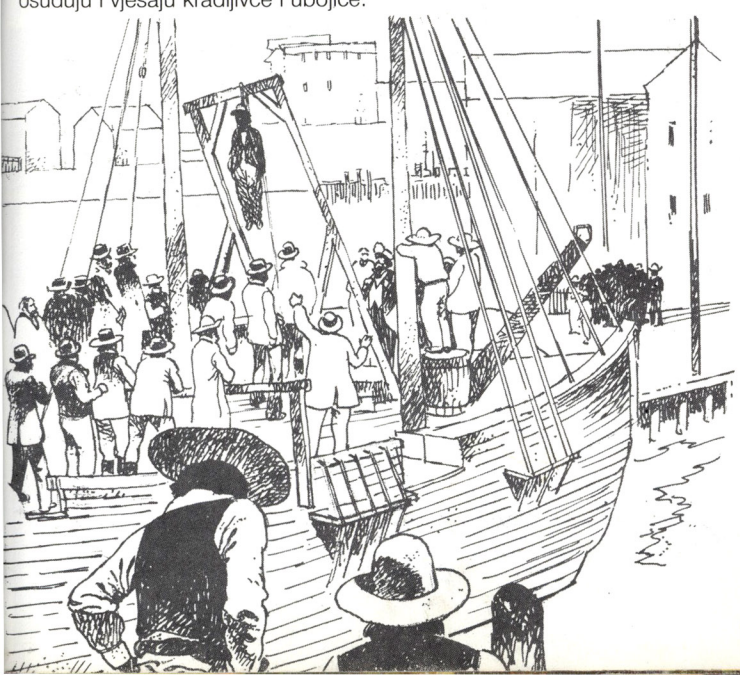

U prvim mjesecima postojanja »Zlatnog grada« zimsko je blato prekrivalo ulice. Govorilo se kako je neki čovjek na svojoj mazgi u njega upao sve do šešira? Između ostalog, to je jedna od lijepih priča koje se prepričavaju.

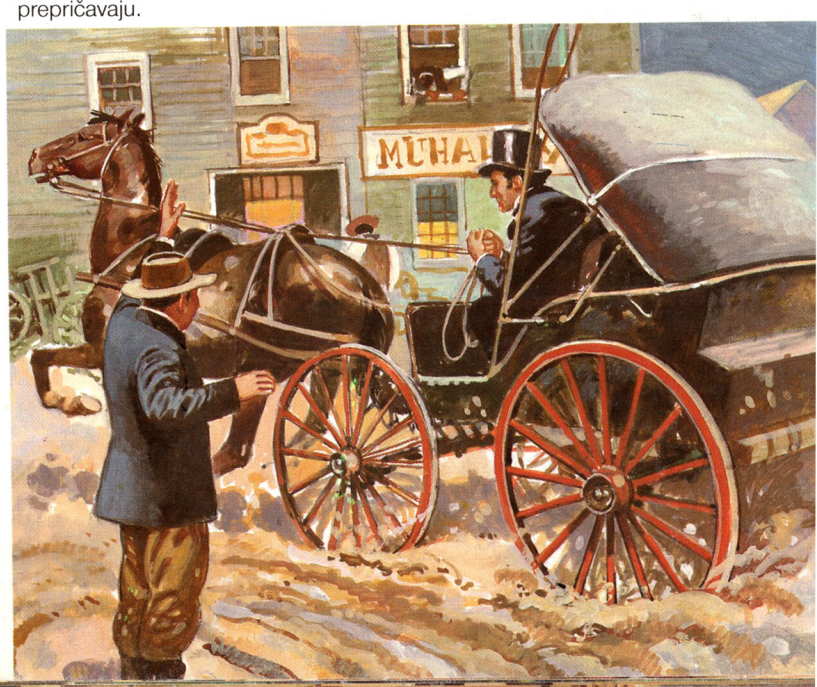

Henri Chatillon, tragač za zlatom

Pravi rudnik zlata nije uvijek onaj za koji se misli da to jest. Parižanin Henri Chatillon ukrcao se u Le Havreu na jedrenjak koji je plovio za New York. A iz tog grada jedri druga lađa, vozi ga tri mjeseca, preko rta Horn do San Francisca. Ondje sreće druge Francuze. (U Kaliforniji su ih nazivali *Keskydees,* jer nisu razumijevali jezik koji se govori u toj velikoj zemlji pa su stalno zapitkivali: »Qu'est-ce...«)

Henri Chatillon udružio se s nekoliko sunarodnjaka da bi s njima otišao u rudnik. Odjenuli su se »kalifornijski«: crvena flanelska košulja, hlače od debele smeđe tkanine, uvučene u kožne čizme, šešir široka oboda. Kupili su potreban materijal (lopate, pile i žljebove za ispiranje zlata) i sve što je bilo potrebno za život. Zatim su krenuli u tabor na Sierri koji se zvao Jésus Maria. Smatralo se da na obalama potoka koji je protjecao taborom ima bogatih zlatnih rezervi. A ustvari, mjesto je imalo zlokoban izgled sa svojim kolibama od dasaka ili od trupaca, te šatorima obješenim preko usjeka.

Henri Chatillon i njegovi pratioci ubrzo su shvatili da je tabor Jésus Maria zapravo vrlo osku dan. Tijekom tri godine oni su se uglavnom privi knuli na život u pretjeranom radu, lišen svih rado sti. Snijeg i hladnoća činili su zime nepodnošljivi ma. Napokon, umoran od tog varljivog života i ne stalnog životarenja, Henri odluči napustiti svoj obitavalište i poći u San Francisco. Za njegov izbivanja grad se opametio i proljepšao. Chatillon je odlučio ostati. Sjetio se da je nekad u Francus koj kuhao. Otvorio je, dakle, restoran koji je nazvao »Pariški specijaliteti«. To bijaše i njegov slava i njegov zlatni rudnik!

Opremljeni novim stvarima i s nadom u srcu, Henri Chatillon i njegov pratioci otkrivaju Sierra Nevadu.

Tragač za zlatom »pere« šljunak u svom nalazištu na svojoj posudi za ispiranje zlata. On je lagano kružno pokreće, čime se prosijava sitna zemlja dok u žlijebu ostaje zlatna prašina... kad tragač ima sreće.

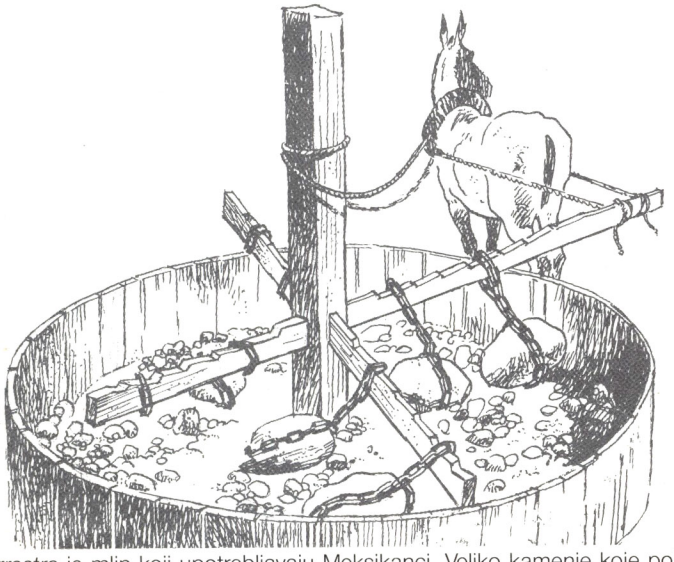

Arrastra je mlin koji upotrebljavaju Meksikanci. Veliko kamenje koje pokreću konji drobi mineral u kojem ima i zlata, oslobađajući na taj način dragocjena zrnca. Bolje su mehaničke drobilice s maljevima koje pokreće para.

Napustivši žljebove za ispiranje pijeska, Henri i njegovi suradnici napravili su »branu«. Voda što dolazi tim drvenim koritom bolje ispire mineral. Zlatna prašina ili zrnca zadržavaju se na rešetki što je položena na kraju tog žlijeba.

U početku pohoda na kalifornijsko zlato, u proljeće 1849. godine, među pučanstvom San Francisca samo je petnaest žena. U listopadu ih je pedeset, a godine 1850. one čine samo 8 posto ukupnog stanovništva Kalifornije (92.597 stanovnika). Kako u mnogim rudarskim taborima nema žena, tragači za zlatom plešu jedni s drugima. Večernja zabava nije zbog toga lišena veselja!

Vrijeme poštanskih kočija

Putovanje »Concordom«. Nema nijednog tragača za zlatom koji, na povratku s kalifornijskih rudnika, bilo da se obogatio ili ne, ne pjeva hvalospjeve kompaniji Wells Fargo, koja je 1852. osnovana u San Franciscu. Crvene kočije u velikom stilu vuku četiri konja, a njima upravljaju neustrašivi kočijaši, majstori biča. Kočije prevoze putnike i poštu u najzabitnije tabore, po svim vremenima i svim putevima.

Diližanse Johna Butterfielda i Bena Holladaya presijecaju cijeli kontinent. »Južna cesta«, prva otvorena, prostire se u dužini od 4800 km, od Missourija do »prijestolnice zlata«, San Francisca. Više od 200 stanica, međusobno udaljenih od 15 do 90 km, označavaju njezin smjer. Kako ta cesta ima krivudav put prema jugu, nazvali su je »cestom volovskog jarma«. Butterfield zapošljava tisuću namještenika i upravlja »flotom« od 250 kola. A među njima najelegantnija su kola »Concord«, čvrsta i udobna, jer su izvrsno učvršćena. Koristilo ih se na kraju putovanja, možda da bi se putnicima olakšale nelagodnosti »ekspresnih kočija«. Manja i brža kola, ali i manje udobnosti, poslužila bi za loše dijelove puta.

Butterfieldove kočije, a kasnije i one Holladayeve, povezuju Missouri s Tihim oceanom za 23, odnosno 25 dana. Ove transportne kompanije, brze u svoje vrijeme, ipak se nisu mogle nadmetati s transkontinentalnom željeznicom, koja je utemeljena 1869. godine. Iako pobijeđene tehnikom, te su kočije trijumfalno ušle u legendu, a kasnije i u folklor. Nasreću, ondje i dalje galopiraju!

Kočija se sprema za put iz jednog grada na Missouriju za Kaliforniju; putovanje nije baš udobno, a traje 25 dana.

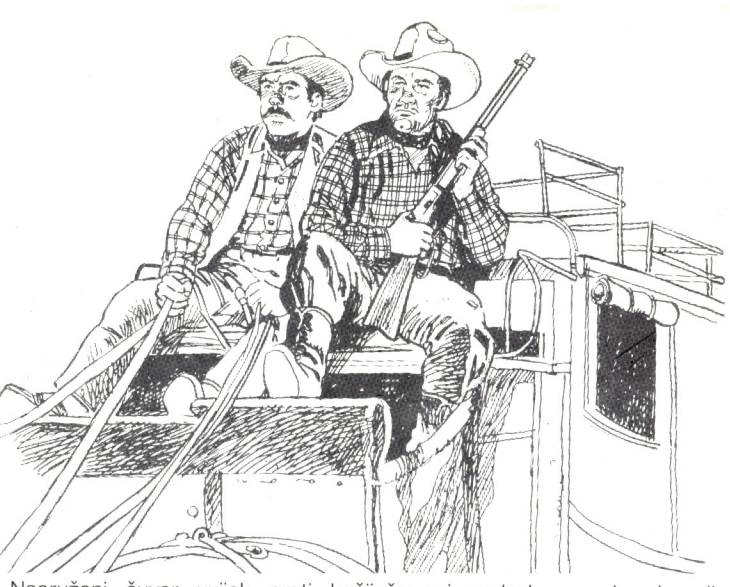

Naoružani čuvar uvijek prati kočijaša pri prelasku manje sigurnih područja. Na svakih otprilike 100 kilometara vozači se izmjenjuju. Kočija se kreće brzinom od 7 do 25 kilometara na sat, što ovisi o krajoliku!

U kola može stati šest do devet putnika, ovisno o modelu kočije. Na gornjem dijelu kočije broj mjesta je ograničen. Svaki putnik može nositi najviše 20 kg prtljage, a za cijelo putovanje plaća 200 dolara.

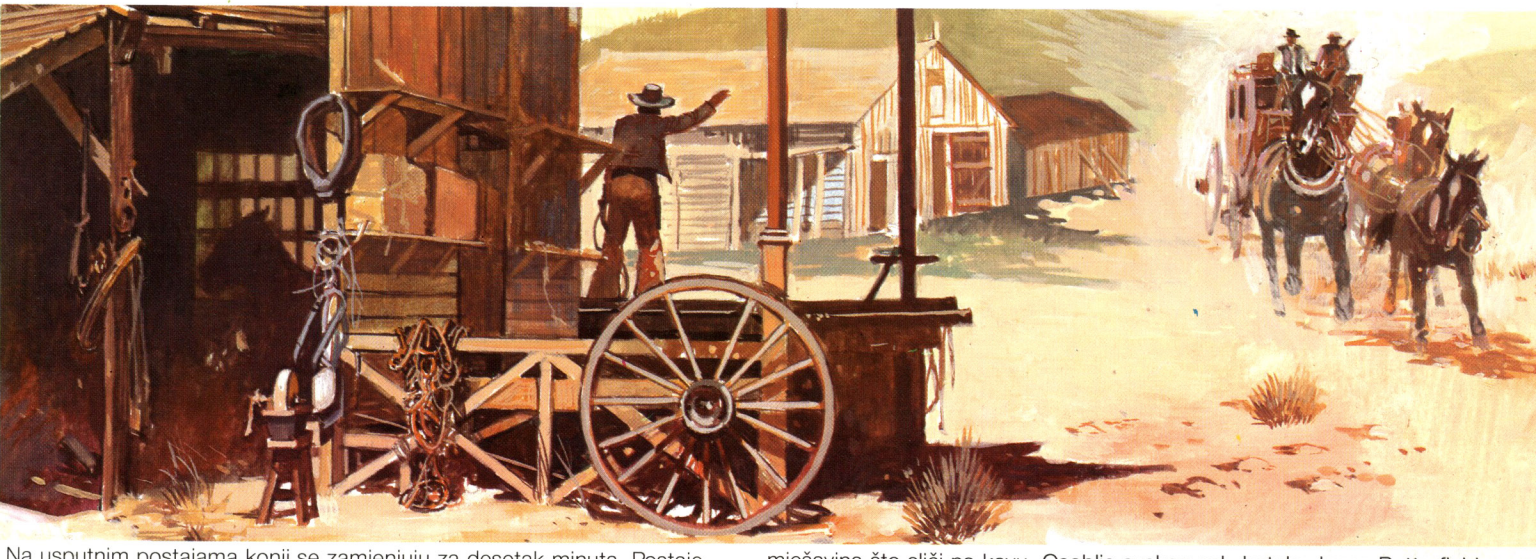

Na usputnim postajama konji se zamjenjuju za desetak minuta. Postaje–hoteli nude putnicima odmor i zaklon. Ondje mogu pojesti dimljenu šunku, slaninu, grah, usoljeno svinjsko meso, luk, a za piće nudi se neka mješavina što sliči na kavu. Osoblje svakog od »hotela« lanca Butterfield broji četiri do pet osoba: poslovođa, kuhar, konjušar, kolar i domaćica.

Indijanski napadi nisu tako mnogobrojni kao što nam prikazuju kaubojski filmovi. Veljače 1861. godine, poglavica Chiricauas Apacha, Cochise – prethodnih dana bio je žrtva maltretiranja zbog prekršene riječi nekog mladog poručnika – napao je kočiju Butterfield u prolazu Apache, Arizona, i ubio vozača i njegovog pomoćnika.

Krilati konji Pony Expressa

Najveća utrka konja na svijetu! U deset dana proletjeti 3145 km u oba pravca od Missourija (Saint Joseph) do Kalifornije (San Francisco), to je uobičajeni podvig mladih jahača Pony Expressa, »pošte na konju«. Ti mladići u dobi od 15 do 25 godina prenosili su devet kilograma pisama na tankom papiru, smještenih u četiri džepa kožne prostirke, *mochile,* koja je bila položena na sedlo. Po bilo kakvom vremenu - suncu ili snijegu - i po bilo kojem terenu, galopirali su na indijanskim konjima, koji su bili fizički izdržljivi i sigurna kasa. Put su označavale stotine postaja, međusobno udaljenih 15 do 30 km. Staje bijahu jednostavne, a o njima su brinuli čuvar te jedan ili dva konjušara. Boreći se s vremenom, svaki je jahač dnevno prelazio 50 do 100 kilometara. Ponekad se događalo da iz nepredviđenih razloga neki od tih iskusnih jahača udvostruče ili utrostruče prijeđeni put. To je učinio mladi William Frederick Cody, budući Buffalo Bill, tada dječak od četrnaest godina. On je potukao sve rekorde, prešavši bez odmora razdaljinu od 531 kilometra. Tim je pothvatom postao slavan.

Zbog srčanosti i izdržljivosti jahača, zbog njihovog izvanrednog uspjeha, »Pony Express« je stekao međunarodni ugled, koji je prešao s onu stranu Atlantika. Čak su se i u Evropi divili junaštvu tih dostavljača. Nažalost, »Pony Express« prestao je postojati zbog stečaja. Konji se odmaraju u konjušnicama, a konjanici su otpušteni. Ostaje im slava što su svladali tu razdaljinu u 308 odlazaka i povrataka, što 24 puta nadmašuje promjer Zemlje, te što su prenijeli 34.753 pisma.

Zadatak jahača »Pony Expressa«: proći pod svaku cijenu i prenijeti poštu!

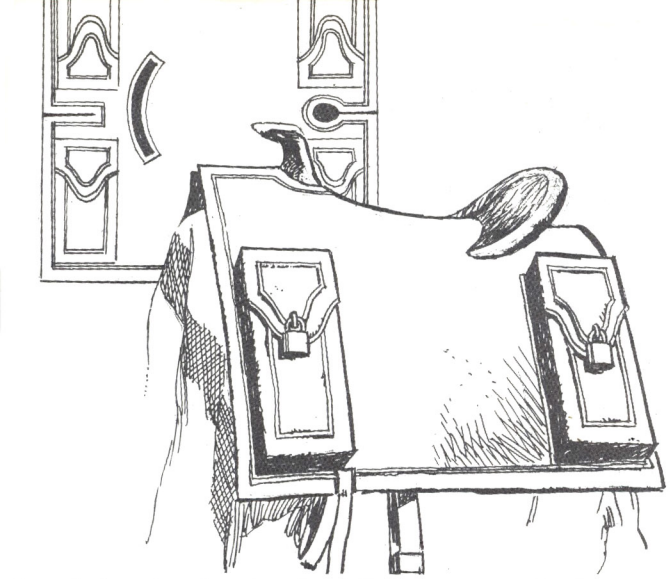

Na polasku vrhovni nadzornik ključem zatvara svaki džep na kožnoj *mochili*. Na cilju, šef ureda u San Fransiscu (Kalifornija) u jednom smjeru, a u Saint Josephu (Missouri) u drugom smjeru, otvaraju je identičnim ključem.

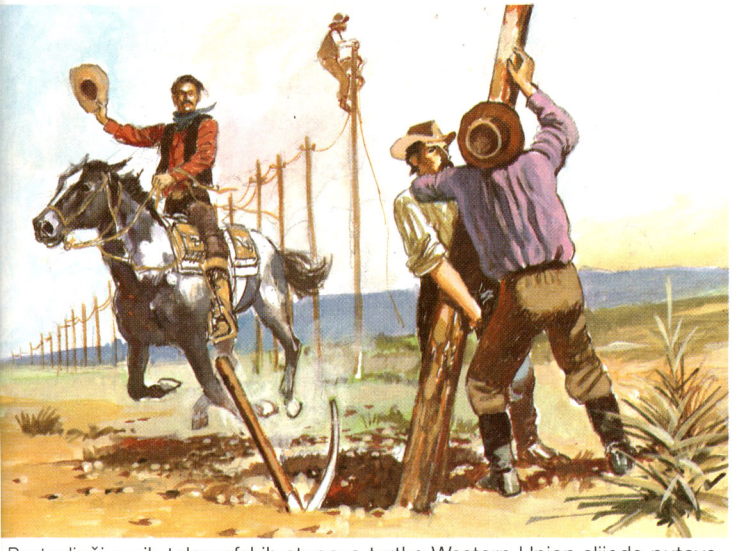

Postavljači prvih telegrafskih stupova tvrtke Western Union slijede putove »Pony Expressa«. Prva je poruka poslana iz San Francisca u Washington dana 22. listopada 1861. Indijanci telegraf zovu »žicom koja govori«.

Za promjenu konja i jahača u svakoj postaji treba samo nekoliko trenutaka. »Pony Express« bori se s vremenom i danju i noću. I čovjek i životinja čine čuda u tom napornom poslu.

Godine 1860, 13. travnja, dan je prvog dolaska jahača »Pony Expressa« u Sacramento (Kalifornija); bijaše pola noći. Cijeli ga je grad čekao u glavnoj ulici koja je bila osvijetljena velikim vatrama. Gradske su fanfare pozdravile prisutne odličnike. Nakon dolaska, okružen burnim ovacijama, odvažni se glasnik ukrcao na brod koji će ga odvesti na drugu stranu zaljeva, u San Francisco. Dostavljač pošte upravo je prešao cijeli kontinent za samo deset i pol dana – kakav rekord!

Pobjeda »željeznog konja«

New York – San Francisco za sedam dana! Godine 1863. počela je izgradnja željezničke pruge koja će povezivati obalu Tihog oceana sa središtem kontinenta. U tome su sudjelovale dvije kompanije: Central Pacific bila je zadužena za prugu u smjeru istoka, polazeći od Kalifornije, a druga, Union Pacific, podizala je prugu u suprotnom smjeru. To je ogroman poduhvat: treba prevladati doline, planine i visoravni, prkositi velikim razdaljinama i svladati opasne prepreke, premostiti područja različitih klima, i sve to u duljini od 2800 km.

Tisuće radnika sudjelovalo je u tom poslu; veći broj njih bijahu irski doseljenici i Kinezi koji su dolazili iz San Francisca. Prebivali su u taborima od šatora ili drvenih baraka, koji su se pomicali prema napredovanju radova. Vrlo dobro organizirane ekipe vodile su borbu s vremenom. Treba brzo napredovati. Kinezi su u brdima po prvi put upotrijebili jak eksploziv, nitroglicerin, da bi razbili velike stijene. Tisuće tih »sinova neba« radilo je na najtežim dionicama buduće pruge Central Pacific. A s druge strane, Irci koji su radili za Union Pacific, podnosili su napade Indijanaca iz Ravnica. Zbog tih opasnosti, naročito na nekim područjima, uz ekipe su bile postavljene policijske pratnje.

Usprkos svim neugodnostima dvije su linije napredovale jedna prema drugoj i sastale se 10. svibnja 1869. A 15. svibnja prvi vlak vozi od Chicaga (Illinois) do Sacramenta.

Deset godina kasnije vlakovi voze svaki dan u oba smjera. Treba samo sedam dana da bi se iz New Yorka stiglo u San Francisco. Kakav napredak u odnosu na poštanske kočije!

Kineski radnici ruše stijene da bi otvorili prolaz pruzi u opasnoj Sierra Nevadi.

Ljudi koji polažu tračnice izmjenjuju se u skupinama od po dvadesetak radnika. U ravnicama bez drveća radnici Union Pacifica moraju izdaleka donositi drvo; obično je to drvo iz šuma sa sjevera i s istoka. S druge strane, tvrtka Central Pacific mora izgraditi u Sierra Nevadi dugačke drvene konstrukcije da bi zaštitila prugu od snijega. Tisuće se smetnji ispriječilo napredovanju radova jedne i druge pruge. A ipak, one su se spojile.

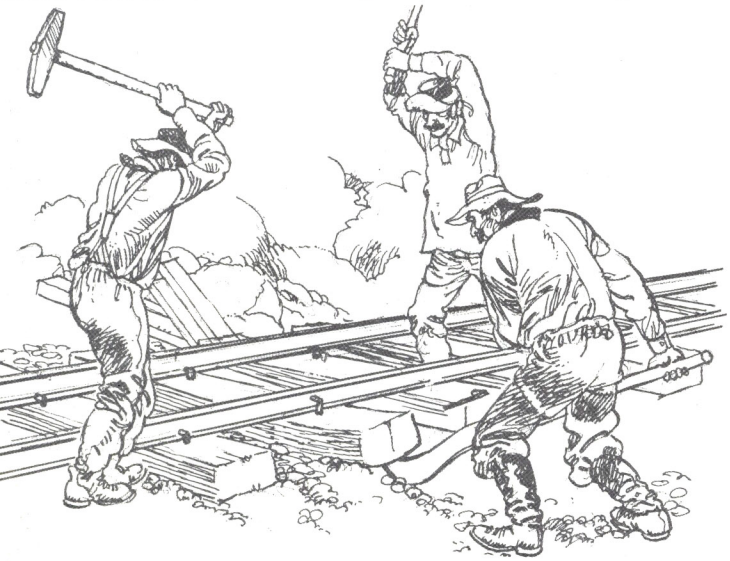

S tri udarca radnik zabija čelični klin. Za svaku tračnicu potrebno je 10 klinova, a za 1600 m pruge potrebno je 400 tračnica. Razmak između tračnica je nešto širi od evropskih, a iznosi 1,41 metar.

Prve transkontinentalne vlakove pokreće para. Ložači su stalno zaposleni kako bi održavali brzinu vlaka od 30 do 40 km na sat. Svaka uzbrdica usporuje kretanje – što pogoduje pljačkašima vlakova.

Promontory Point, država Utah – 10 svibnja 1869. U 12.45 sati nedaleko Velikoga slanog jezera spajaju se pruge. Predsjednici kompanija zabijaju posljenja tri srebrna i zlatna klina. Vojnici su postrojeni, telegraf odašilje novost po cijeloj Americi. To je povijesni trenutak za Ameriku, koji se može usporediti s osvajanjem Mjeseca. Union Pacific je izgradila 1740 km pruge, a Central Pacifik 1100 km.

Iznenađenja pri putovanju vlakom

Zaista burno putovanje. Bogat poslovni čovjek iz Chicaga, Harry Thedeum Davis, jednog dana odlazi transkontinentalnom željeznicom u posjet svom bratu koji živi u Sacramentu (Kalifornija).

Do Missourija, putovanje je čarolija, zahvaljujući vagon-restoranima kompanije Pullman i udobnosti kola za spavanje istog izumitelja. Putnika očaravaju Ravnice svojim pustim prostranstvom kojim vlak kompanije Union Pacific prolazi brzinom od 40 km/h. Monotonija ovog dijela puta razbijena je nizom nepredviđenih događaja koje je Harry T. Davis dotad smatrao nemogućima.

Ponajprije, prolazeći Ravnicama, vlak se najednom zaustavi. Dva mladića, glave pokrivene šeširom, a lica ispod marame, upadaju u vagon-restoran za vrijeme obroka. Uz prijetnju revolverom oni oduzimaju putnicima novac, satove i ostali nakit. Sutradan, u Wyomingu, kompozicija mora stajati više sati da bi propustila krdo bizona koje prelazi prugu. Putnici, naoružani puškama Winchester, iz čistog užitka ubijaju nekoliko grla. A kad je napokon stigao, Harry uzbuđen priča svom bratu o tim događajima s puta. Nije zaboravio ni prepad Indijanaca na vlak. Tog dana, za vrijeme dugih minuta, Harry je drhtao od straha i brige. Hrabrost mu se vratila kad su se »crvenokošci« galopom udaljili.

Na povratku u Chicago sačekala ga je njegova draga supruga, a on joj reče, uzbuđen novim iskustvima: »Kakvo putovanje! Moram ti ispričati svoju pustolovinu, zaista vrijedi truda!«

Harry Thedeum Davis odlazi vlakom u Sacramento.

Dva mladića ulaze u vagon–restoran, s revolverom u ruci... Nakon njihovog prolaza vagonom, šuška se da se zovu Frank i Jesse James; to su dva glasovita razbojnika. Oni su olakšali putnike i poštanski sef za 12.000 dolara!

Vlak se zaustavlja na čistini. Dvojica pratilaca vlaka napinju puške Winchester i pucaju kroz prozor. Koga to, zaboga, gađaju? Harry gleda – gađaju bizone!

Harry ne vjeruje svojim očima! Stotine bizona okružuju vlak koji mora stati. Sasvim mirno, ne obazirući se na »željeznog konja«, teški sisavci satima prelaze prugu. Harry misli da sanja. Kad napokon konvoj krene, jedan od putnika uvjerava ostale da je na jednom od prethodnih putovanja dva dana čekao u sličnoj situaciji. Bizoni su se mogli izbrojiti u tisućama grla.

Dva dana kasnije, nova uzbuna: Indijanci! Harry T. Davis misli da mu je došao posljednji čas. Preplašeno pogleda kroz prozor, a tamo vidi »crvene vragove«.

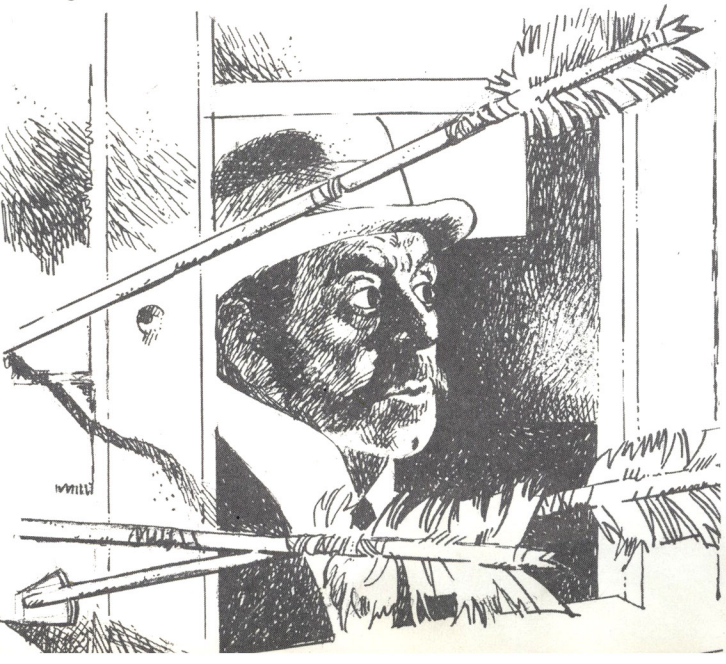

Galopiraju uzduž pruge kao da se utrkuju s vlakom. Što bi se dogodilo da njihove strelice ili tanad pogode mehaničara ili vozača?

Kauboji i »dugi rogovi«

Teško zanimanje. Kauboj je postao, a da to sam nije želio, legendarna ličnost koja je stekla popularnost u kaubojskim i crtanim filmovima. Ustvari, taj je čovjek teško radio. Posebno između godina 1860. i 1890. to postaje neugodno zanimanje na pašnjacima Ravnica, od Texasa do Montane. Ondje se prostiru ogromna područja za uzgoj goveda čije meso prehranjuje velike gradove istoka SAD, od Chicaga do New Yorka. Te životinje cijelu godinu žive na svježem zraku, na rančevima koji su po prostransvu slični jednom okrugu u Francuskoj.

Danju su životinje u pokretu, stvarajući golemu buku mukanjem, a čuva ih petnaest do dvadeset kauboja. Oni jašu pred stadom, postrance, ili njegovim tragovima. Jedini dobitak tih nesretnih jahača su tone progutane prašine koju dižu ta goveda, nazvana »dugi rogovi«.

Napredovanje od tri do četiri tisuće grla praćeno je gorkim iskustvima tih ljudi: prelazak bezvodnih područja; prijelazi preko rijeka; podnosili su prženje sunca ili olujne pljuskove; borili su se sa snom za vrijeme noćnih čuvanja; izlagali su život prilikom naglih i suludih pokreta stada. Tko bi pod tim uvjetima vesela srca odabrao takav mučenički život? Nitko, ili vrlo malo ljudi.

Jednog je dana »čovjek sedla« vidio kao na njegov teritorij stiže »čovjek pluga«, farmer. Prvo su se malo porječkali. Zatim je zemljoradnik opkolio svoju zemlju bodljikavom žicom. presijecajući tako putove stadima i ograničavajući kaubojima divnu slobodu. Oni su shvatili da je prošlo vrijeme »vladavine životinja« i prepuštaju se sudbini. Ali, čekaju ih povijest i legende; u njima još uvijek slobodno galopiraju.

Polje rada: ograđeni prostor za čuvanje životinja (koral).

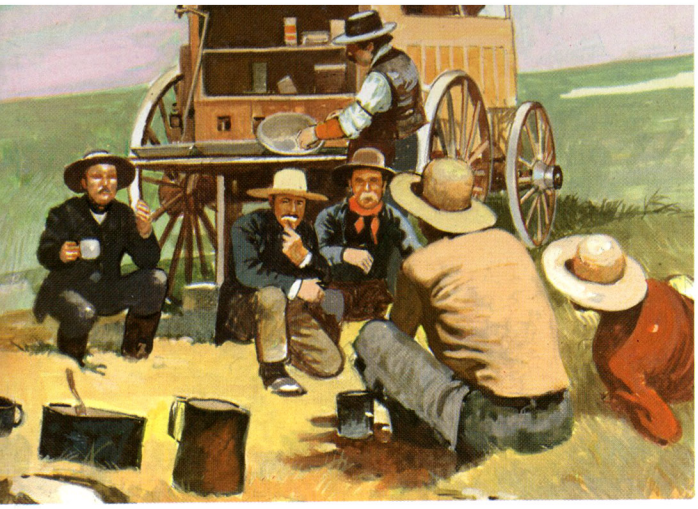

oveđi ragu, crveni grah i usoljena svinjetina, keksi i kolači, sve se to
iđa kaubojima. U njihovim je očima kuhar najcjenjeniji čovjek ekipe.
stvari, obroci predstavljaju jedine trenutke predaha i opuštanja u vrije-
e velikih radova na rančevima.

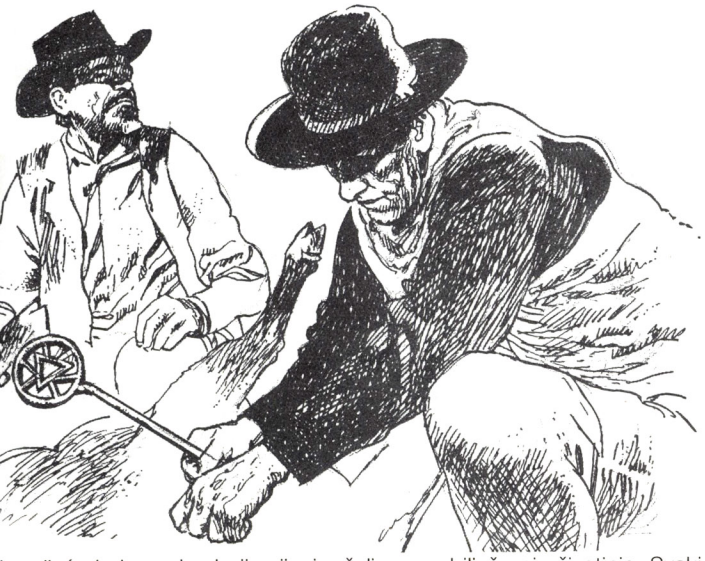

J proljeće i ujesen kauboji usijanim željezom obilježavaju životinje. Svaki
zgajivač ima svoj znak. To mu omogućava da prepozna svoja grla što
lobodno lutaju pašnjacima cijele sezone.

S rančeva u Texasu do željeznice u Kansasu, kauboji vode svoja stada od 3 do 4 tisuće grla; opasan put je dug 800 do 1000 km. Taj posao zahtijeva tri mjeseca neprekidnog rada, danju i noću. To je središnji događaj godine.

Po dolasku u grad kauboji se odmaraju i opuštaju, često pretjerano slo-
odno. Istina je da su većina njih mladi i puni energije. Osim toga, u
žepu imaju plaću od prethodna tri mjeseca i osjećaju se bogatima. Ta-
ko *salooni* primaju njihove žestoke posjete. Šerif, čuvar mira, s kositre-
nom značkom, nema uvijek posljednju riječ. Ipak, kad se prilike po-
goršaju, on ne oklijeva hrabro reagirati i »spremiti« krivce u mjesni zatvor.

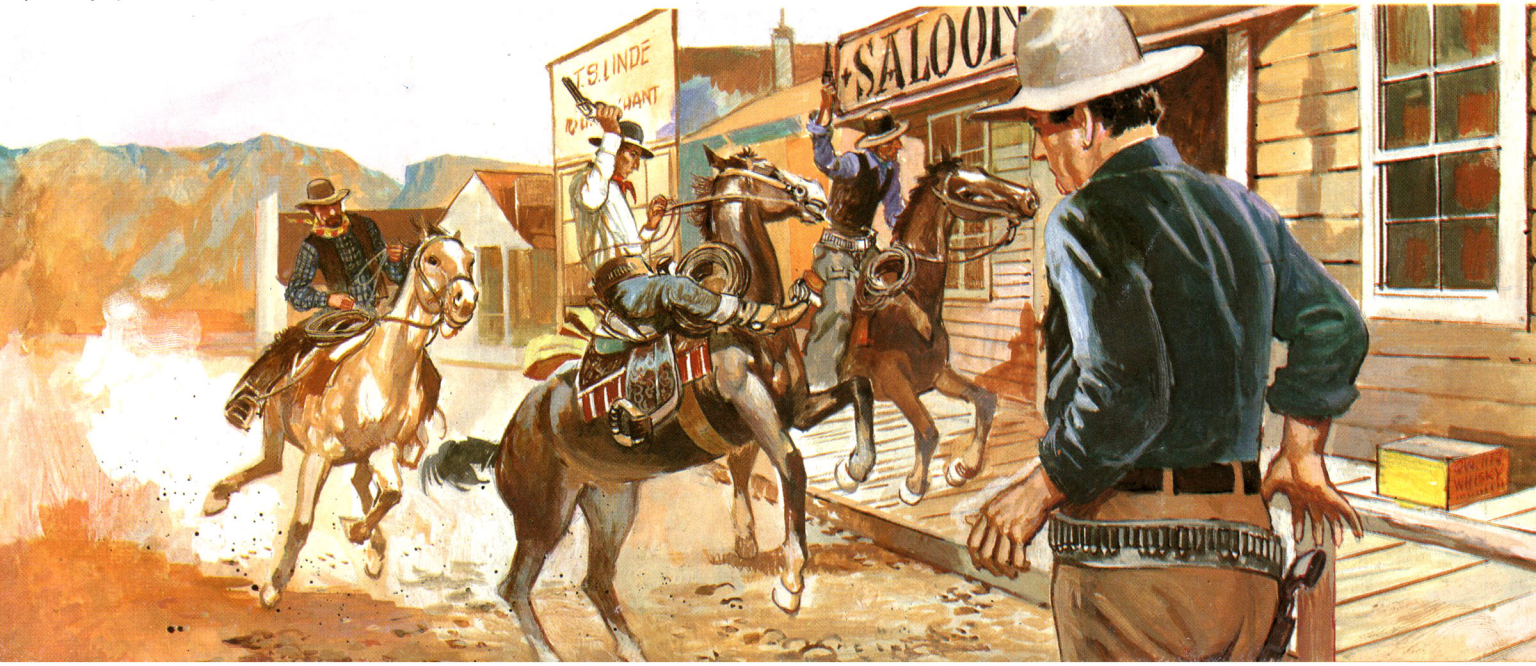

»Mi, farmeri s Ravnica...«

Žitnica Amerike. Vlada je nudila male komade zemlje pod vrlo povoljnim uvjetima. Ipak, doseljenici koji su željeli dobiti takav komad zemlje dugo su oklijevali prije nego bi se upustili u to da okušaju sreću u negostoljubivim ravnicama centralnog i sjevernog dijela SAD. Treba, dakle, pošumljavati i navodnjavati. Samo bi se odvažni upustili u taj poduhvat, a željeznica ih je dovozila na ta mjesta.

Jednoličan krajolik kod mnogih je izazvao duboko razočaranje pomiješano sa zabrinutošću. Ali, kad su već jednom smjestili svoju obitelj, ljudi su počeli obrađivati tlo. Plug je primitivan, a zaprega čvrsta. Ali ti pioniri uporno rade; kadšto uspije žetva žita ili kukuruza. Kakva sreća! Jer, nekih ljeta suša neumitno sprži biljke, vatra odjednom bukne u preriji; jaki vjetrovi isušuju bilje u korijenu; milijuni skakavaca unište cijelu vegetaciju.

To je vrlo teško razdoblje za sve farmere. Neki su se od njih umorili od svih neprilika i vratili se u gradove. Ali ipak, većina ostaje. Ti ljudi često moraju založiti svoje farme pod vrlo nepovoljnim uvjetima. Ustvari, prihodi postaju nedovoljni. Zato je kraj prošlog stoljeća bio bremenit pokretima nezadovoljnih farmera sa Zapada.

Napokon se situacija pomalo popravlja. Urodi postaju bolji. Povoljnji zakoni i djelotvornija organizacija pomogli su da se isprave neke nepravde, da se spriječe zloupotrebe. Farmeri su naučili štititi svoje interese. Sada mogu raditi s manje zabrinutosti. Tako nastaju Velike Ravnice u središtu kontinenta - žitnica Amerike.

»Tog dana moj je otac zaorao prvu brazdu u našu zemlju...«

»... Stanujemo u ravnici Kansasa, u području bez drveća. Trebalo je sagraditi kuću od zemlje, jedinog materijala pri ruci. Jedan ju je brežuljak zaklanjao od vjetra. Na ovoj je slici cijela naša obitelj. Ja sam na njihaljci...«

»... Grijali smo se paleći bizonovu balegu, jedino gorivo u toj zemlji. Moja ju je majka skupljala naokolo, a ja sam se divio njezinoj snazi i srčanosti. Neprestano je radila, jer to bješe cijena života ...«

»... Unutrašnjost naše kuće bijaše bez udobnosti, samo privremeni zaklon od često jakih nepogoda. Usprkos siromaštvu moji se roditelji nisu nikad obeshrabrili. Poučen njihovim primjerom naučio sam kako je volja korisna ako se želi izgraditi budućnost. I, uvijek sam gajio nadu...«

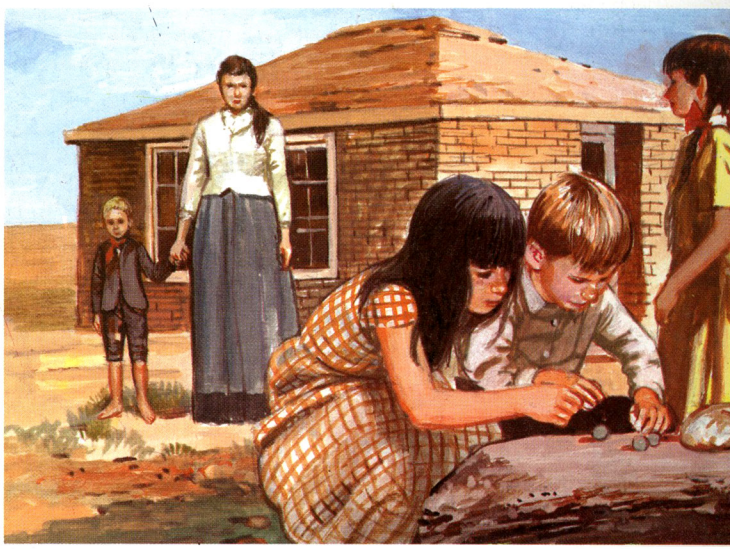

»... Gospođica Betsy, naša učiteljica, mnogo nas je voljela. Bila je isto tako siromašna kao i mi. Pohađao sam njezinu školu sagrađenu od zemlje, malu zelenu školu (jer trava raste u proljeće) u kojoj sam naučio čitati, pisati i računati. A mi smo svi voljeli gospođicu Betsy...«

5 »... Prolazile su godine. Moji su roditelji unaprijedili naše gospodarstvo zahvaljujući novim zakonima koji su to omogućili. Promijenili smo mjesto življenja. Napokon smo našli dobru zemlju. Ondje su moj otac i susjedi podigli udobnije i bolje opremljene nastambe. Tehnički nam je napredak omogućio upotrebu novih poljodjelskih materijala, na koje smo bili ponosni i skupljali smo bogate žetve u Velikoj Ravnici, širokom području koje je pripadalo samo nama farmerima...«

Vojnik na Zapadu

Život ispunjen uglavnom rutinskim zadacima. Od 1870. godine američka je vlada na Zapadu izgradila desetke utvrda da bi zaštitila puteve od osvetoljubivih Indijanaca. Svaka je od tih utvrda pružala zaklon po jednom garnizonu od pedeset do dvije stotine ljudi.

Utvrđenje je sačinjavalo nekoliko zgrada nejednakog značaja koje su okruživale prostran teren namijenjen vježbanju. Tako su nestale slikovite trgovačke postaje iz vremena trapera, koje su bile okružene ogradama od trupaca.

Život vojnika nije bio nimalo zabavan unutar tih drvenih kasarni posijanih po osamljenim mjestima Zapada. Vojnici su se dobrovoljno prijavljivali na tri ili pet godina, bilo zbog nedostatka posla na Istoku, ili pak zbog ljubavi prema pustolovini, a zarađivali su mjesečno do 16 dolara. Taj im je iznos omogućavao jednoličan život, često i bez junaštva i značenja: bila su to okupljanja, pripreme, vježbe, smotre, trasiranje cesta, itd. Mnogi vojnici nikada nisu vidjeli Indijanca. Crveni čovjek je, uostalom, uvijek bio nesmiljen protivnik, iz vrlo određenih razloga: kolonisti zauzimaju njegovu zemlju i još ubijaju bizone koji ga hrane. Kad bi premorena plemena pokretala gerilske napade, bijelci bi pozvali vojsku koja je Indijance smatrala neprijateljima koje treba istrijebiti. Tako je »plavi vojnik«, napuštajući svoj zaklon, proganjanjem iscrpljivao »crvenog čovjeka« kojeg je ponekad sustizao u smrtonosnim zasjedama ili u krvavim okršajima.

Mnogi su regruti tako imali svoju prvu, a ponekad i svoju posljednju službu. Bitka kod Little Big Horna, u Montani, (25. srpnja 1876.) odnijela je živote 277 vojnika, uključivši i njihovog vojskovođu, generala Georgea Armstronga Custera. Zaista neslavan poraz u povijesti Dalekog Zapada!

Jutarnja smotra u tvrđavi na Zapadu.

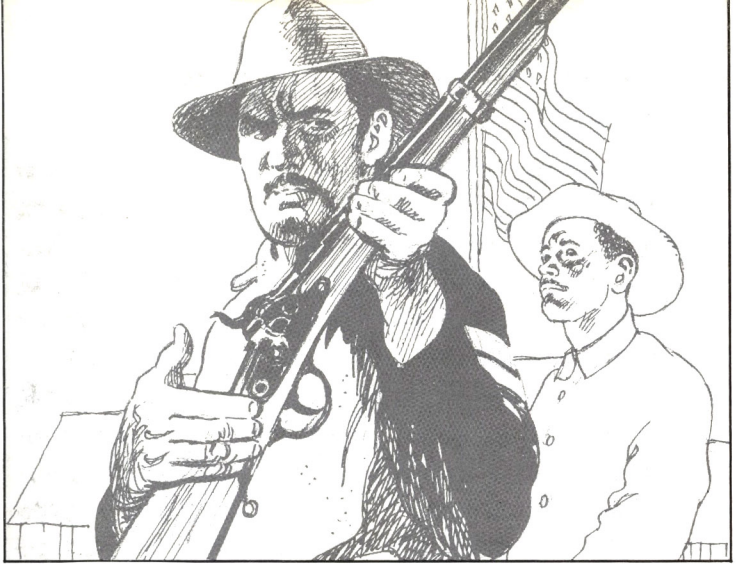

Život u garnizonu nije nimalo romantičan, naročito kad narednik temeljito pregledava oružje. Narednik? Jedan vikač koji je u stanju sam maltretirati, bez posebne naredbe, četu od pedesetak ljudi.

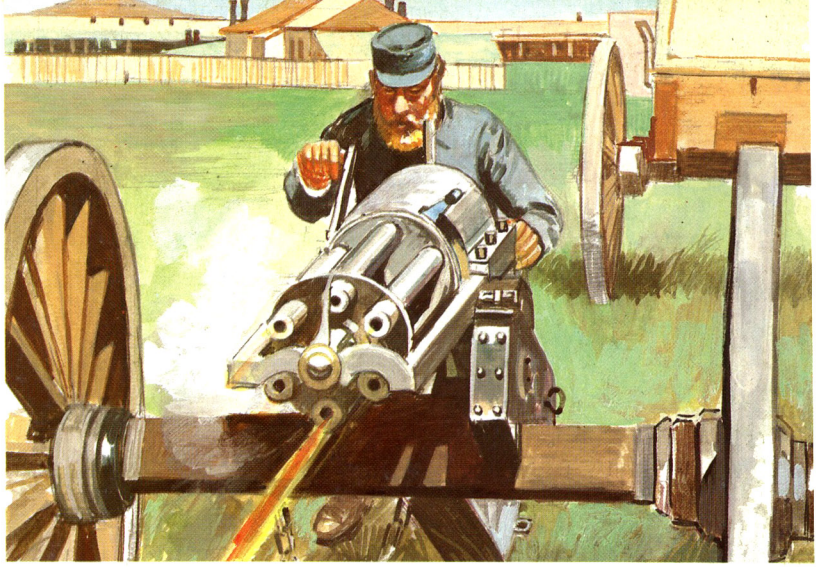

Mitraljez Catlin je izvanredno oružje. Čovjek koji ga opslužuje vrti ručicu koja okreće cijevi; svaka će se u kratkom momentu postaviti pred cilindrični punjač, primajući tako tane.

Neki časnici na Zapadu nisu imali nikakvog iskustva. No, drugi su dobro poznavali indijansku taktiku. Znali su dobro iskoristiti obavijesti dobivene od indijanskih izvidnika, koji su im bili dragocjeni pomoćnici.

Manevri, patrole ili pohodi protiv Indijanaca vodili su vojnike daleko izvan utvrda. Vojnički život tek u tim prilikama ima svoj pravi smisao – nepredvidivost, ponekad čak i opasnost. Da li se o tome uopće razmišlja, naročito kad se uživa u mesu od divljači?

Vojska Zapada često napada Indijance, koji su zabrinuti kad vide da se na njihovoj zemlji podižu utvrde. Štoviše, bijelci nisu poštovali potpisane sporazume. Odatle potiče srdžba Indijanaca protiv kolonista, a naročito protiv »plavih vojnika« iz Washingtona. Na njihove napade i Indijanci odgovaraju napadima. Bijes Siouxa i Apacha iskaljuje se na vojnicima koji tako plaćaju težak dug »osvajanju Zapada«.

Rađanje grada-gljive

Luda trka. Pred kraj XIX. stoljeća američka je vlada dozvolila bijelcima da se nastane na širokim površinama indijanskog teritorija u državi koja se danas zove Oklahoma. Ta indijanska riječ znači: »Zemlja crvenog naroda«. Ona je doista bila njegova dok nije, između 1830. i 1850, velik dio plemena bio protjeran s područja istočno od Missisippija i tamo se sklonio.

To »indijansko područje« čini mozaik plemena koja su naseljavala točno određena područja. Svi su uspijevali ondje preživjeti, s više ili manje sreće. Međutim, prijeti im jedan savezni zakon iz 1887. godine: svaki je indijanski poglavica mogao imati samo 64 hektara zemlje; dakle, trebali su se okrenuti zemljoradnji i uzgoju stoke. Taj zakon, osim što je prisilio crvenog čovjeka na promjenu načina života i suzio njegove mogućnosti kretanja, oslobodio je desetke tisuća hektara zemlje za bijele koloniste. Kad se novost pročula, bijelci stižu u masama s nadom da će dobiti komad »slobodne zemlje«, kako su zvali te predjele. Počela je utrka koja je svakome davala priliku da uspije.

Prvi pristigli odabrao bi svoj posjed. Svi koji su trebali krenuti čekali su u redu određeni sat i dan polaska. Tjednima su strpljivo čekali na toj crti. A onda je, 22. travnja 1889. započela najluđa utrka ikada viđena pod nebom Zapada, bez ikakvih pravila! Bilo je mnogo onih koji su napustili trku, ali i onih koji su pobijedili. Tako su nastali gradovi Guthrie i Oklahoma City. Godine 1907. Oklahoma je postala savezna država. Većina Indijanaca pomiješala se, više ili manje uspješno, s bijelim pučanstvom, koje je godine 1910. već brojilo 1,657.155 stanovnika.

Dat je znak za polazak: počinje najluđa utrka u povijesti Zapada.

Brži konjanici, muškarci i žene, pretječu neopisivu mješavinu kola svake vrste. Žene potvrđuju svoju hrabrost i energiju koja je dotad bila nepriznata. Svi galopiraju, priljubljeni uz konja, prema parceli na kojoj će

Jednim brzim pogledom svatko mora izabrati svoj teren; oni koji zakasne, lošije prođu. Zatim treba označiti svoj teren kolcima, pa će ta zemlja za pet godina postati službeno vlasništvo prvog posjednika.

Najprije se na mjestima budućih gradova podižu šatori. Zatim se počinju podizati drvene konstrukcije zahvaljujući prolazu konvoja koji donose potreban materijal. Za nekoliko tjedana grad poprima svoj oblik.

Grad Guthrie nastao je za samo jedan dan, 22. travnja 1889. godine. Deset tisuća stanovnika. Ostali su stigli sutradan. Početna predviđena površina uskoro je bila učetverostručena. Prvi »ured za registraciju zemlje« bio je pod šatorom. Ondje su novi vlasnici prijavljivali svoje posjede.

Na nekoliko koraka odatle, M. Williams podiže tvornicu žvakaćih guma koje je on izumio; donijela mu je bogatstvo. Godine 1890. Guthrie postaje prijestolnicom Oklahome; godine 1910. promijenio je ime u Oklahoma City.

Novi Zapad

Završava se fantastična pustolovina. Na kraju XIX. stoljeća Zapad je konačno »osvojen«. Sasvim novo pučanstvo živi sada između doline Mississippija i obala Tihog oceana. Ostalo je još slobodnog prostora, al su najbolja područja zemlje već zauzeta. Veliko kretanje pionira prema zalazećem Suncu primaklo se svom kraju. Ta je pustolovina oslikala snagu Amerikanaca. Usto je uništila i Indijance, koji su smješteni u siromašne rezervate; oko 1900. u njima živi oko 250.000 Indijanaca. Na njihovim nekadašnjim područjima protežu se moderni gradovi, veliki rančevi za uzgoj stoke i obrađena polja. Kontinent presijecaju mreže cesta i željezničkih pruga.

Na novom Zapadu se predano radi. Suvremena tehnička sredstva povečavaju snagu graditelja. Ali muškarci i žene još su u prvim redovima svakodnevne životne borbe. Život postaje sve lagodniji. Naravno, siromaštvo još uvijek tlači pojedina područja. Ali, gaje se nade da se može umaći siromaštvu.

I vrijeme se provodi u jednostavnom životu. Ljudi se druže u obitelji i sa susjedima. Prisustvuju vjerskim svetkovinama i slavljima, te poljodjelskim skupštinama. Počinju se zanimati i baviti sportskim natjecanjima (baseball, trke biciklista, atletika, itd.). Uživa se u napetosti gledajući podvige jahača rodea. Ondje su kauboji pravi kraljevi. Upravo se rađa prava mitologija. »Buffalo Bill« Cody veselo je uvodi u arenu svog cirkusa, u isto vrijeme kada je Thomas Alva Edison izumio film.

A upravo je kaubojskim filmom, westernom, obnovljen san o velikim prostranstvima.

Kao i njegova plemenska braća, Quanah Parker, posljednji poglavica Comancha, za života je upoznao dva razdoblja: prije i poslije osvajanja Zapada.

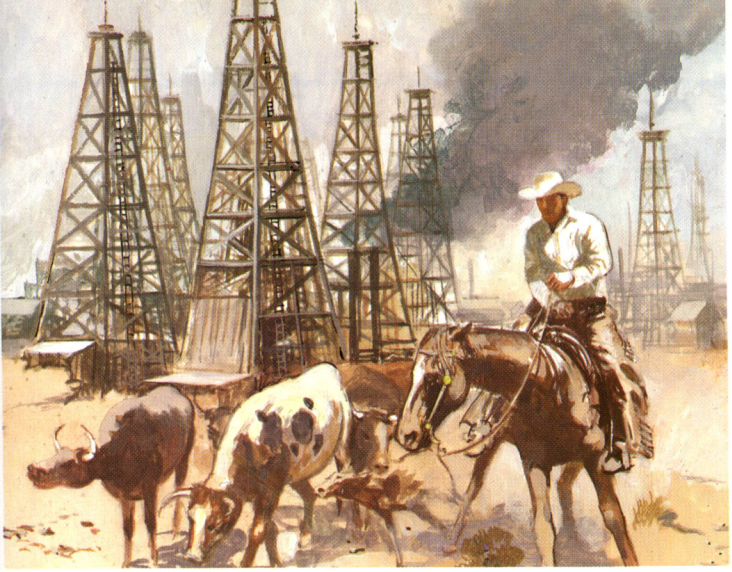

Nafta čini bogatstvo Texasa, a zatim i Oklahome. To je vrijeme pohoda na »crno zlato«. Otad šuma tornjeva omeđuje horizont kaubojima koji su tako lišeni velikog romantičnog prostranstva.

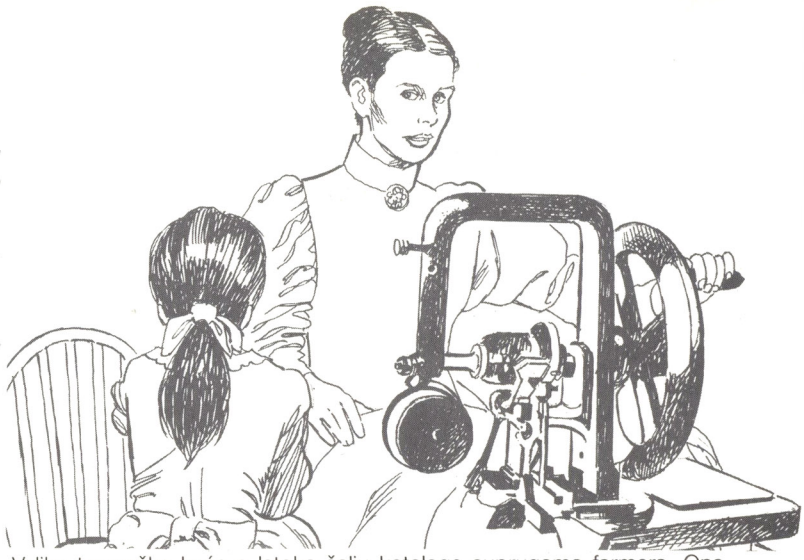

Velike trgovačke kuće s Istoka šalju kataloge suprugama farmera. One opremaju svoja domaćinstva suvremenim stvarima što ih nudi suvremena civilizacija. Život im postaje lakši i bolji. Stoljeće se primiče kraju.

Neobičan susret na seoskoj cesti Zapada na početku našeg stoljeća: napredak nasuprot prošlosti. Skromna natkrita kočija, namijenjena propadanju ili muzeju, još uvijek svjedoči o tek završenoj epopeji; s druge strane, automobil, simbol novog vremena, navješćuje novu Ameriku. Samo pola stoljeća razdvaja ova dva vozila. Svako simbolizira tehnički napredak i različitosti socijalnih uvjeta života. Ali koje od ova dva vozila još uvijek pobuđuje našu maštu?

Zapad svijetu ostavlja svoju legendu sazdanu od zajedničkih uspomena novog naroda. Taj je narod naivno preživio, ali s očaravajućim sjajem, zahvaljujući »Cirkusu s Divljeg Zapada« Williama Fredericka Codyja, nazvanog »Buffalo Bill«. Od 1883. do 1917. (godina njegove smrti) »The Buffalo Bill Wild West Show« prokrstario je Ameriku i Evropu; predstavu su vidjeli milijuni gledalaca.

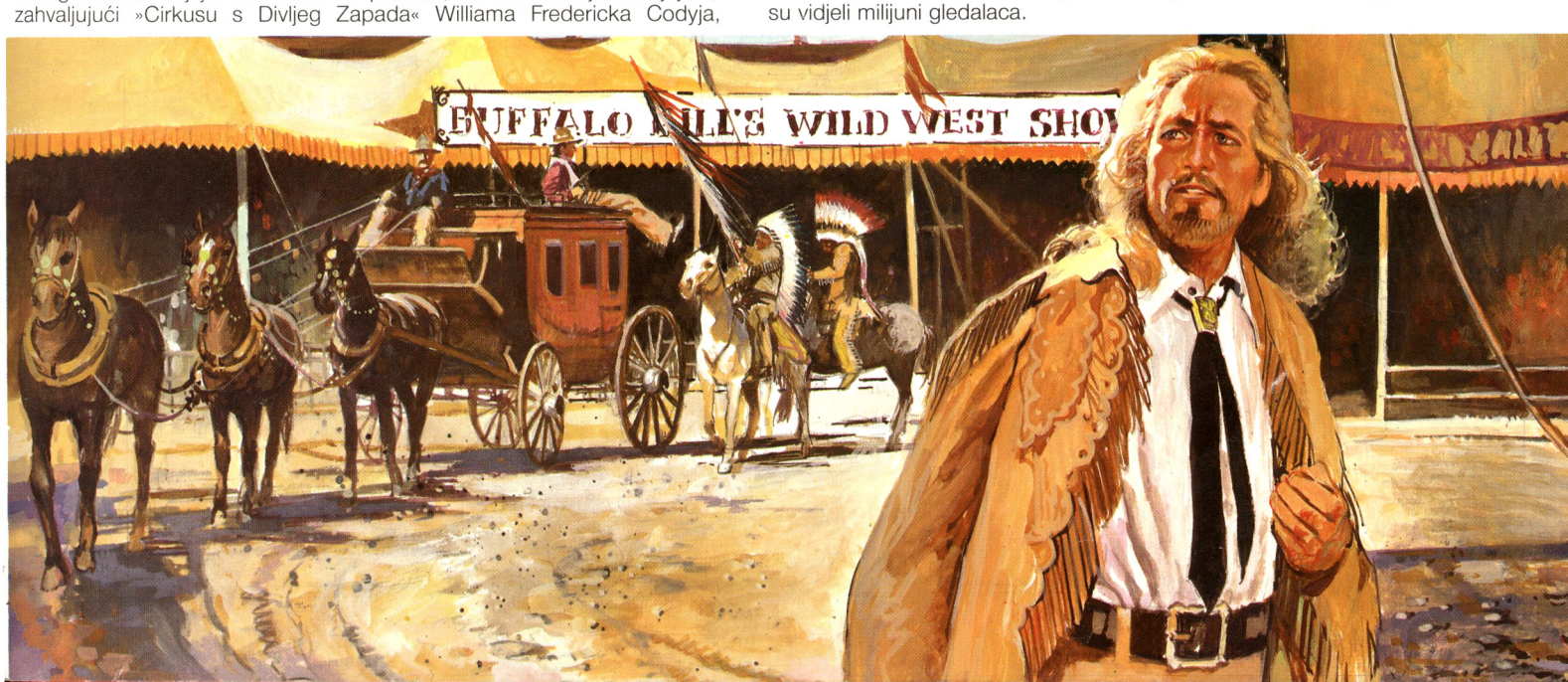

Životinje dalekog zapada

Paul-Henry Plantain

Putni zapisi (1838–1872)

Životinje u indijanskom gospodarstvu

Neki običaji i legende

Kako su Indijanci lovili bizone

Putni zapisi
1838–1872

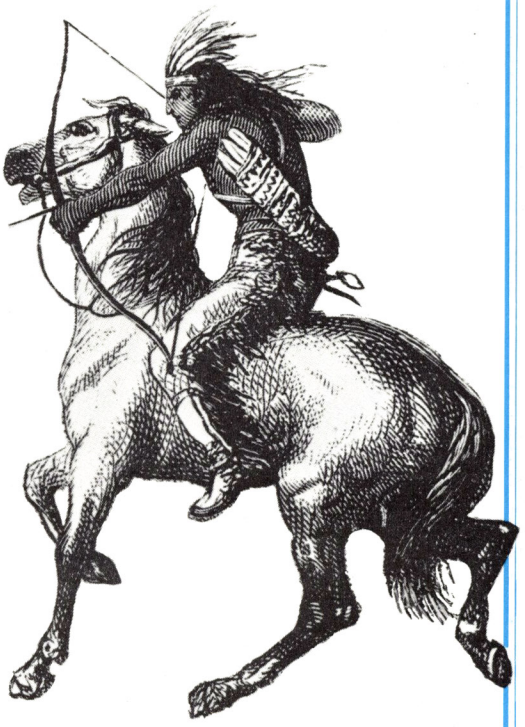

Bio je naizmjence traper, kauboj, tragač za zlatom, izvidnik teksaških rendžera i... novinar, prije nego što je neko vrijeme okušao posao *tramp printera* (1). Billy McPlumcott, rođen godine 1821. od majke Francuskinje i oca Irca, trebao je naći smrt u jednoj zasjedi Cheyenna kad je pratio konvoj iz Wyominga za Montanu. Ovi zapisi, pisani iz dana u dan, služili su mu za članke koje je slao brojnim novinama čiji je bio dopisnik: *The Territorial Enterprise, La Pèpite, Les Ruades de l'Arizona, L'Estafette du Kansas (2), itd.*

15. travnja 1849.

Odlučio sam krenuti na Zapad, kao što je to učinio slavni George Catlin godine 1832. Taj je stari odvjetnik lunjao među indijanskim plemenima da bi načinio portrete njihovih poglavica (...) (...) Siouxi su vješti kradljivci konja. Jedan je od njihovih prvih zadataka bila je krađa konja u susjednom plemenu. Naročito su to radili mladići, koji su konje mijenjali za buduće žene kad bi se odlučili oženiti. Ti su konji uglavnom niskog rasta. Tri stotine godina života u divljini uništile su njihov prekrasan oblik španjolskih pobjednika; nezgrapni su, šareni, posuti pjegicama kao pahuljama. Najcjenjeniji su *Appaloose,* koje su selekcionirali Indijanci plemena Probušeni Nosevi iz Oregona: »appaloosa« na njihovom jeziku znači »najbolji«.

Indijanci vjeruju da su njihovi konji sposobni razumjeti njihov jezik, a kad im žele odati počast i slavu, poklanjaju im orlovo pero koje je nagrada za hrabrost i srčanost. U Comancha četrnaestogodišnjak odlazi sam pješice uhvatiti svog prvog konja. On danima i noćima slijedi tragove stada mustanga među kojima je odabrao grlo koje priželjkuje; on mu se približava i miluje ga do trenutka kad mu može kroz usta provući uže koje će poslužiti da ga povede sa sobom.

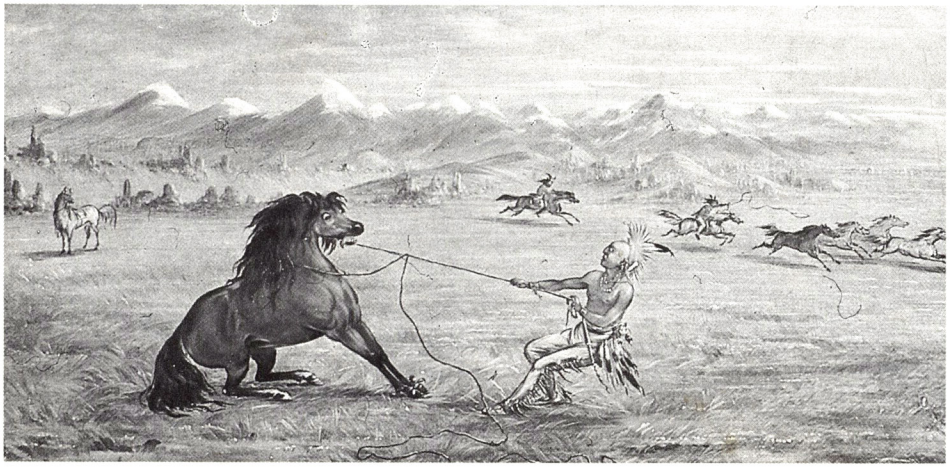

Tisuće tih mustanga radosno poskakuju ravnicama. Među njima Indijanci pronalaze nova grla za svoju konjicu, ali hvatanje konja nije prepušteno slučaju. Ponekad je godinama prije životinja bila odabrana i promatrana; Indijanac pozna kvalitete divlje kobile i pastuha čiji je mustang potomak. Iz tih razloga su njihovi poniji, brižno odabrani i najizdržljiviji, prestizali konje bijelaca.

Prije pojave konja na američkom kontinentu, Indijanci su išli pješice, a

(1) Putujući tiskar.
(2) Ti časopisi doista su postojali.

psi su vukli njihova »kola«, neku vrstu trokutastih nosila, na kojima su prevozili svoje stvari kad je trebalo premjestiti tabor. Uvijek ima mnogo pasa oko njihovih sela. To su veoma bučne životinje i bilo je nemoguće približiti im se. Znali su da nije dobro biti uhvaćen jer, u određenim situacijama, kad je Indijanac htio odati počast svom gostu, ponudio bi mu kuhanog psa s umakom od prerijskih trava, bijelih jabuka i divlje repe. Svaki pas koji bi strugnuo kroz noge nekom posjetiocu mogao je biti siguran da će biti žrtvovan. Crvenokošci Thal-Tan iz Visoke Kanade vlasnici su jedne vrste zdepastih pasa, guste dlake i širokog repa (3), koje su koristili kao pomagače u lovu na medvjeda, risa i divlju svinju. Indijanci plemena Cris imaju neku vrstu jazavčara koje šalju u nastambe dabrova da bi ih iz njih istjerali.

3) Poznata pod imenom medvjeđih pasa Thal-Tan, ta rasa još postoji, ali ju je teško uzgojiti, a svi pokušaji da ih se naseli izvan njihove domovime završili su neuspjehom.
(4) Okupljanje životinja raspršenih po pašnjacima.
(5) Put, smjer kojm idu stada i njihovi čuvari.
(6) Vrsta ragua.

25. svibnja 1868.

Napustit ćemo obale Red Ria i krenuti za Kansas s konvojem od 6500 grla stoke koje je onaj ludi Bill Wesley imao namjeru dovesti do Dakote. Ne znam kako će se završiti ta vratolomija, jer, naravno, nemamo državnu dozvolu da bismo prešli područja indijanske Oklahome. Kauboji koji prate konvoj više su nalik pljačkašima poštanskih kočija

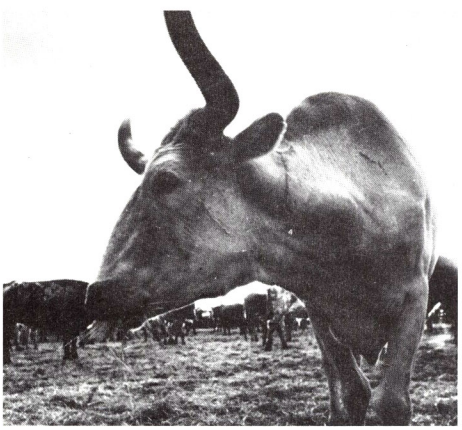

nego poštenim momcima, ali ćemo, bez sumnje, biti zadovoljni ako ostanu s nama kad budemo prelazili pokraj Cheyenna, Arapahosa, Comancha, kojima presijecamo lovna područja (...)

Round-up (4) je tog proljeća trajao šest tjedana, a sve to vrijeme bit će potrebno da bi se uspjelo odabrati vražje životinje i nagnati ih na route (5). Te životinje visokih nogu činile su se još višima zbog svojih dugih rogova, ponekad dužih i od jednog metra, a potomci su grla što su ih Španjolci doveli i prepustili ih životu u divljini. Teksašani su iz njih izvukli njihove najbolje sposobnosti. Proveli su ih do Chicaga, Saint Louisa i čak do New Yorka, a najnemirnije su prodali farmama na putu prema Zapadu. Mnoga naša goveda bijahu puna krpelja, možda zbog vrućine u Texasu, pa smo ih prodavali za tri do četiri dolara po komadu; gubici koje smo imali putem nisu baš nepovoljno utjecali na novčarku tog bijednog Billa...

Tjednima smo na jelovniku imali usoljenu sušenu svinjetinu, grašak i grah; nije bilo ni govora da se usput ubije jedna krava, čak i kad bi slomila nogu. Šteta! To je meso bilo gotovo ukusno za jelo kad bi ga se izrezalo na odreske, posulo brašnom i sprželo na masnoći od bubrega. U svakom slučaju, ja sam među doseljenicima pokupio nekoliko mladih Iraca koji su nas pratili i, kad bi se pružila prilika, spremili bismo ragu od rebara, jer nitko drugi nije htio jesti *irish stew* (6) iz starog kraja. A onda, bit će i ulova... ako nas Indijanci puste na miru! (...)

Srpanj 1868.

Kako smo se penjali prema sjeverozapadu, trava je postajala sve bujnija i ljepša. Išli smo lagano da bi se životinje mogle najesti, pa smo prevaljivali 10 do 15 milja (7) dnevno. Dotad su gubici bili rijetki. Kauboji su čuvali stoku od napada Indijanaca i vukova, koje smo u nekoliko navrata vidjeli kako u skupinama lunjaju oko stada. To su vrlo veliki vukovi, teški 60 do 70 kg, i neizmjerno lukaviji od kojota (...). Svaki je kauboj raspolagao s pet ili šest konja. Naš ih je konvoj imao stotinjak koji nisu bili uzjahani. Oni su činili kolonu na začelju, a čuvalo ih je nekoliko Teksašana koji baš nisu jako cijenili svoju ulogu koju im je dao vođa konvoja.

23. srpnja.

Tog dana predvečer, na vrhu jednog brežuljka dočekao nas je prizor koji je iznenadio čak i najstarije među nama. cijela je dolina, dokle je dopirao pogled, bila prekrivena ogromnom masom bizona. Teren se prostirao najmanje deset milja po dužini, osam po širini, a na cijelom tom prostoru nije bilo ni najmanje čistine u nebrojenom mnoštvu životinja (...).

Trebalo je tri dana čekati da krdo bizona nestane; ali, »gdje je bizon, tu je i Indijanac«, kaže poslovica. Za njima se pojavilo sto, dvjesta Cheyenna, ali nam, u žaru lova, nisu poklonili nimalo pažnje. Hvala Bogu, naš je šef znao da će oni naići poslije bizona, pa je zabranio Teksašanima da pucaju na bizone...

Kolovoz 1868.

Danas je izbila užasna oluja. Trebalo je cijeli dan i dvije noći da bi kauboji sakupili goveda koja su se u panici raspršila u svim pravcima. Ishod: trebalo je ubiti 25 grla, a poginula su tri konja i jedan Teksašanin (...)

Vukovi lutaju naokolo. Ovdje smo već dva dana da bismo isjekli ubijena goveda.

Užasnut našim oštećenim stadom, udaljio sam se s nekoliko doseljenika da bismo ulovili nekoliko dugouhih zečeva koje pioniri zovu *jackrabbit,* a koji se zadržavaju ondje gdje ima konja. Teksašani koji su nas pratili, uputili su se za krdom od stotinjak malih jelena i ubili ih četiri.

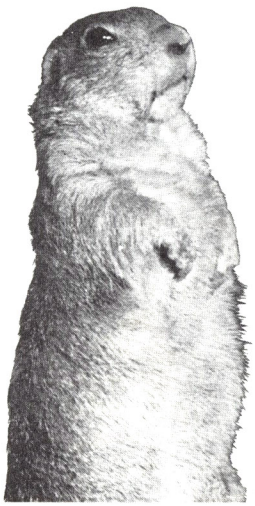

12. kolovoza

Trebali smo požuriti i poslati ljude da iskrče proplanke, jer je naš put postao vrlo težak; područje je izbrazdano rupama koje su izdubili prerijski psi, pa smo zbog toga morali usmrtiti još 27 goveda i 6 konja koji su bili polomili noge u udubljenjima u zemlji koja su napravili ti prokleti psi. Područje je doslovce vrvjelo od ogromnog broja velikih ptica, različitih vrsta tetrijeba (8, 9, 10) koji su se dali vrlo lako uhvatiti, pa su ih lovili čak i žene i djeca.

Navečer bismo ih imali već više stotina... ali, nisu se mogli prebrojiti uganuli gležnjevi, pa šef nije bio zadovoljan. Ženu starog Jonasa ugrizla je čegrtuša i vjerojatno neće preživjeti. Trebalo je na ugriz staviti četvrtinu toplog i svježeg pileta, ali ga nismo imali (...)

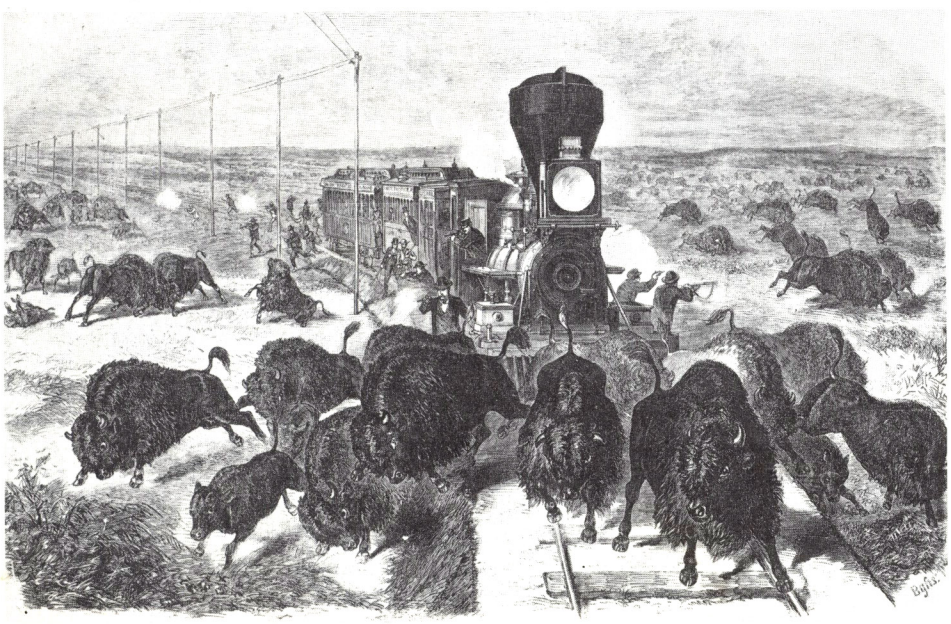

(7) Jedna milja = 1609 m.

Lipanj 1870.

(...) Evo me u Coloradu u ulozi dopisnika *Rocky Mountain Newsa*... otkad je ondje otkriveno zlato, na tom su području bijelci sve mnogobrojniji. U Denveru sam susreo starog trapera iz Ontarija, pa smo krenuli zajedno.

Ovdje se životinje razlikuju od onih u preriji. Bizoni su rijetki, a isto tako i antilope, kojih smo na tisuće sretali kad sam bio u Oklahomi. Tu ima naročito divljih koza i goveda velikih rogova, *wapitija*. Orlovi nadlijeću vrhove planina. Navečer smo naizmjence trebali čuvati stražu u logoru, jer su gotovo svake noći grizliji lunjali oko tabora, a Joe Lafforgue je govorio da se više voli golih ruku boriti s dva Indijanca nego imati posla s jednim od tih velikih medvjeda sumnjivije ćudi nego što su bili crni medvjedi koje smo sretali u preriji (...) Nismo imali nimalo prehrambenih poteškoća jer je zemlja obilovala svim vrstama divljači, posebno jednom vrstom jelena, koji su privlačili i pume, u tako velikom broju da smo jednog dana susreli cijelu obitelj od osam članova koji su zajedno lovili. Bilo je isto tako mnogo mnogo dikobraza. Joe mi je pričao da ih u Ontariju bijelci ne love, jer se te životinje mogu uhvatiti običnom toljagom, ako se čovjek izgubi u šumi i nema drugih sredstava za preživljavanje. Također smo viđali velike količine sitnih glodavaca, svizaca (mrmota), pikasa koji među stijenama prenose vlati sijena od kojih prave male plastove da bi se prehranili za loših razdoblja. Postoji vrsta riđe vjeverice s crvenim pjegicama, a rep joj je srebrnastog odsjaja: to je planinski *chikaree*. To, nažalost, nije dobro razdoblje za trapera, ali postoji tolika rezerva životinja krznaša da ćemo Joe i ja vjerojatno ostaviti svoju zamisao o rudniku i vratiti se ovamo postavljati zamke već od mjeseca studenoga (...).

Divlje koze

5. studenoga 1872.

S Joeom sam se ponovno uputio u Oregon: 3200 kilometara na konju i prijelaz preko South Passa, gdje se lovi na tisuće mustanga (12) (što nije spriječilo jednu družinu Vrana da nam ukradu tri najbolja konja).

Tu smo proveli cijelo ljeto loveći *wapitije* da bismo nahranili porodice rudara koji su bili zabrinuti vjerujući da će vodeni dotoci zatrpati zlatna zrnca. Ali mi smo pronašli nešto mnogo bolje. Prijelaz South Pass i sve šume na njegovim zapadnim obroncima nastanjene su krznašima, pa je Joe uvjeren da ćemo više novaca zaraditi od njihovih koža, nego tražeći zlato (...)

(8) Više od 2000 divljih konja još i danas živi u tom području. To je najveće stado u SAD.

Dabar

Životinje u indijanskom gospodarstvu

Bizon

Meso: iznimna okusa kad se jede svježe, u vrijeme lova. Oči i jezik smatraju se poslasticama. Indijanske žene sijeku meso na tanke ploške, a svaka s jedne strane mora imati naslagu masnoće. Ti se komadi suše na suncu na drvenim pladnjevima, a kad ostanu bez vlage, mogu se čuvati cijele godine, pa su to rezerve hrane cijelog plemena. Da bi se pripremili za jelo, najprije ih treba skuhati. U svojim čestim pokretima ratnici su sa sobom nosili »konzervirano meso«, koje se zvalo *pemmican*. To je mješavina usitnjenog sušenog bizonovog mesa uz primjese moždine, životinjske masti i divljeg voća (kod Indijanaca na sjeveru - borovnica ili različak).

Mast: Njome su lovci mazali svoja tijela da bi odstranili svoje mirise kad bi se u lovu pješice približavali bizonima.

Koža: Služi za proizvodnju tipija, pokrivača, odjeće, kanua. Najširi dio (onaj s vrata) služi za pravljenje štita. Kožom bizona i vuka pokrivali su se lovci kad bi se pješice približavali velikim krdima.

Lubanja: Služila je kao posuda za jelo, zdjelica, posuda za hranu.

Mozak: Koristio se u tehnici štavljenja kože za njezino omekšavanje.

Kost: Najveće se razbijaju, a njihova moždina služi za pravljenje *pemmicana* (mesa u prahu).

Rebra: Služe za pravljenje savijenih držača tomahawka i kao lukovi za kanue.

Lopatice: izravnavaju se da bi dobile oblik motike, lopate ili strugača (za štavljenje).

Rogovlje: Služilo je kao posude za barut ili kutije za ljekovite trave; isto tako za pravljenje vrhova strijela, drški za noževe i pribora za frizure poglavica.

Zubi: Služe kao malo oruđe, primjerice gratalica, ili mali nož.

Crijeva: Korištena su za pravljenje uzica, veziva za lukove.

Živci: Korišteni su kao konac za šivanje ili za lukove.

Kopita: Kuhana, služila su za pravljenje gustog ljepila.

Mjehur: Osušen i smekšan služio je kao vrećica za duhan ili kao torbica za prenošenje *pemmicana*.

Rep: Služi za tjeranje muha ili kao ukras na konju.

Balega: Nakon sušenja na suncu upotrebljava se kao gorivo.

Dikobraz

Bodlje: Koriste se za vezenje odjeće i kolijevki za djecu.

Grizli i crni medvjed

Meso: Koristi se kao hrana, naročito Siouxi vole njegovo meso.

Koža: Za odjeću poglavicama i vračevima.

Mast: Pomiješana sa crvenim sokom biljke »ruku« služi za mazanje tijela u svrhu zaštite od uboda komaraca.

Šape: To je talisman koji krasi vračevu odjeću, zajedno sa šapama risa, vuka i lisice, ušima zeca, kopitima soba, jelena ili bizona, s kandžama orla ili kljunom sove.

Jelen Wapiti

Koža sa stražnjeg dijela: Služi za pravljenje mokasina ili dokoljenica bez šavova.

Orao

Perje: Nakit za frizure poglavica, osobito za Siouxe iz Dakote; njihova je bujna kosa padala do zemlje. Osim toga, perje je služilo za ukrašavanje lule mira posvećene ratnicima i ratničkih kopalja (zajedno sa skalpovima). U plemenu Vrana konji su za vrijeme velikih svečanosti bili okićeni krunom od orlovog perja.

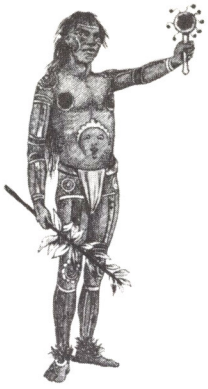

Neki običaji i legende

Kitovi

Za vrijeme svojih čestih pohoda na obalu Tihog oceana Indijanci plemena Crna Noga skupljali su duge, vitke kosti kitovih čeljusti s nasukanih životinja. Skrivajući njihovo podrijetlo, razmjenjivali su ih s Cheyennima, koji su od njih pravili lukove. Ratnici su veoma cijenili te koštane lukove, prije svega zbog njihovog neobjašnjivog porijekla, ali i zbog izuzetne kvalitete, za razliku od drvenih lukova od jasenova drva i bizonskih tetiva.

Školjke

Služile su, u kombinaciji s bodljama dikobraza, za obradu okruglih ili duguljastih perla koje su nalazili u sitnom pijesku. Okrugle perle koristili su za ukrašavanje odjeće, a duguljaste su perle bile dio prsluka-štitnika od strijela, koji je imao veliku vrijednost, zbog vremena utrošenog za njegovu izradu. U nedostatku školjki, Siouxi upotrebljavaju kosti ili rogove *wapitija,* a također i sve više staklene perle koje nabavljaju zamjenjujući ih za neke potrepštine: šaka tih perli vrijedi kao tri luka od kitove kosti!

Vidra, dabar, lasica, prerijski pas

Oguljene, štavljene, zajedno s dijelom glave i šapama, te oderane kože služe kao medicinske torbice. Indijanac je uglavnom imao dvije uza se: u jednoj je držao svete amajlije; druga mu je služila kao torbica za lulu, duhan, ratne boje i različite talismane. Dozvoliti da mu neprijatelj oduzme torbicu, ili je jednostavno izgubiti, za Indijanca je značilo navući bijes cijelog plemena. Te su torbice bile vrlo različitih oblika i veličina. Neke, vrlo velike, bile su načinjene od vučje kože, a druge, manje, od žablje ili ptičje kože.

- Kad bi umro Indijanac iz plemena Huvasupai (Arizona) njegovo bi ga pleme sahranilo položivši kraj njega sedlo i čizme. Kasnije bi ubili njegovog konja bacivši ga s neke visoke stijene ili bi ga usmrtili udarcem sjekire u potiljak.
- U plemenu Navajo, kad bi žena htjela otići od svog muža, uzela bi njegovo sedlo i stavila ga pred vrata svog *hogana* (okrugla drvena koliba pokrivena zemljom).
- U plemenu Siouxa nositi rogove (npr. bizonske) značilo je da je taj čovjek dosegao vrh društvene ljestvice svog plemena.

- Iako Indijanci nisu nikad uzgajali životinje, indijanska plemena iz Ravnica, Mandane, imali su purane koje su držali u zemljanim kolibama zajedno sa svojim ženama, djecom, konjima i psima.
- Indijanski recept: Kad želiš skuhati zeca, oguli mu kožu, ali ostavi glavu; zatim ga stavi u lonac da dugo kuha. S vremena na vrijeme podigni poklopac; kad te oči zeca ukočeno gledaju, znači da je kuhan.

*

»Davno je to bilo, kad još ne bjaše nijedne ptice, Veliki Duh bi se rastužio svake jeseni kad bi vidio da drveće gubi svoju odjeću od lišća. Tako je jednog dana odlučio da sve lišće pretvori u ptice. Lišće crvenog hrasta posta kos selica, lišće zlatne jasike posta zelenčica (trnovka) i tako redom. Ali, Veliki Duh zaboravi jednu pticu ostavivši je bez boje. Da sakrije svoju tugu, ta se ptica vinula visoko, tako visoko put neba, da se izgubila na svom putu u prostranstvu plavetnila. Malo je plavoga ostalo na njezinom perju i tako se rodila plava ptica«.

Kad Indijanci love bizona

Indijanci iz ravnica love bizona na dva načina: približavaju mu se pješice ili na konju. U oba slučaja pušku ne koriste ni oni koji je imaju, kao što to rade doseljenici; Indijanci taj način smatraju nedostojnim ove sjajne životinje koja zauzima značajno mjesto u njihovoj religiji. Svake godine bizoni izvode neku vrstu sezonske selidbe kroz preriju, opisujući tako velik krug u smjeru kazaljke na satu: u proljeće se kreću prema sjeverozapadu, a krajem ljeta silaze prema jugoistoku. Indijanci ih love u proljeće. S velikim se nestrpljenjem očekuje vijest o njihovom dolasku. Kad se približi vrijeme dolaska, lovci koji su se pripremili dugim postom, pokrivaju tijela bizonovim kožama i za više dana i noći čekanja plešu bizonov ples, predviđajući sve moguće neugodnosti budućeg lova. U njihovu vjerovanju taj ples uvijek donosi očekivani rezultat: njihovi izvidnici jednog jutra dolaze javljajući da su bizoni stigli! Postoje dva načina približavanja bizonima. U prvom se Indijanac namaže bizonskom mašću i prekrije njegovom kožom da bi poništio svoj ljudski miris. A zatim se strpljivo, s lukom u rukama, uvlači u središte krda, čija je budnost uspavana. Izabravši najbolje primjerke, odapinju im strijelu u srce. Životinje se sruše jedna preko druge a da to ostale ne primijete. Ako Indijanac promaši i samo rani životinju, u krdu nastane panika, a

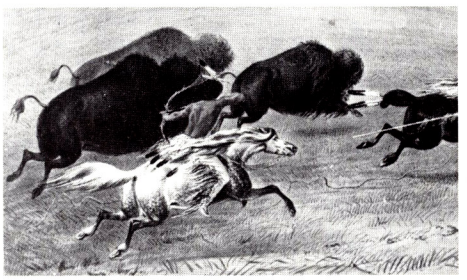

lovac obično završava tako da ga pregazi masa jakih goveda što su se dala u ludu trku. U drugom slučaju Indijanac se uvlači u vučju kožu kad se približava krdu. Kad spazi iskonskog neprijatelja, najbliži mužjak napada uljeza i potrebna je zaista velika hrabrost i mnogo spretnosti da bi se strijela odapela na pokretan cilj koji teži 600 kg. Lov na konju zahtijeva prisustvo svih muškaraca iz plemena. Naoružani kopljima i lukovima, lovci u galopu okružuju krdo, okreću ga i upućuju prema svom vlastitom središtu. Kad krdo broji nekoliko stotina grla, to je nevjerojatan prizor komešanja životinja okruženih konjanicima u galopu, koji urliču da bi pojačali strah goveda. Indijanci su zbijali životinje sve više i više, i svaki put kad bi stigli u visinu jednog bizona, odapeli bi jednu strijelu ili bi zabili koplje u slabinu životinje. Lov ne prestaje dok poglavica ne utvrdi da je dovoljno ubijenih životina. Tada obruč lovaca popusti i bizoni dobiju više prostora. Kad se slegnu oblaci prašine koju je podigao taj pakleni lov, na zemlji ostanu mrtvi ili ranjeni bizoni, a među njima ponekad i tijelo jahača koji su bili izbačeni iz sedla. Uostalom, često se događalo da u trenutku kad popušta obruč oko krda, najstariji mužjak napravi polukrug da bi jurnuo na najbližeg Indijanca. On je tada u nevolji ako je potrošio sve strijele i slomio koplje!

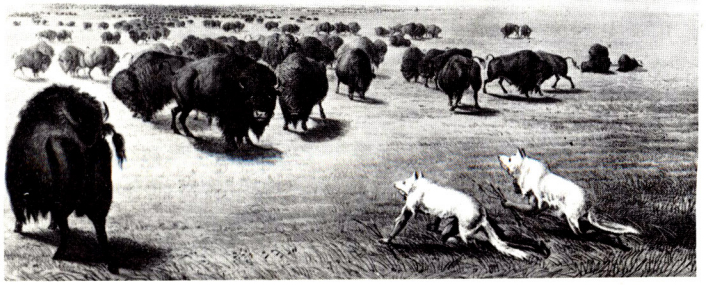

Odjeveni u vučju kožu, lovci se približavaju krdu.

Jedan od njih pogađa mužjaka koji napada.

U zbirci POVIJEST LJUDSKOG RODA dosad su objavljeni ovi naslovi:

I
PRAPOVIJESNA VREMENA
RIMLJANI
FRANCUSKA REVOLUCIJA

II
RIMSKA VOJSKA
SREDNJOVJEKOVNI DVORCI
VIKINZI

III
PRVE CIVILIZACIJE
PRVA STOLJEĆA ISLAMA
VELIKA OTKRIĆA

IV
BARBARI
DOBA MUŠKETIRA
INKE, MAYE I AZTECI

V
ŽIDOVI
DIVLJI ZAPAD
VELIKI JEDRENJACI 18. STOLJEĆA

Divlji Zapad